FASCISME

DE AS · NUMMER 15/16

DE AS

3e jaargang,nr.15/16
mei/augustus 1975

De As - anarcho-socialisties tijdschrift - verschijnt zes keer per jaar en is een gezamenlijke uitgave van Pamflet en RAM
Jaarabonnement: ƒ 10
Los nummer: ƒ 2,
dubbelnummer ƒ 2,95
Bestellen door storting op giro 255 38 50 tnv Pamflet, Groningen
Redaktie-adres: Stichting uitgeverij RAM, Bickerstraat 2c Rotterdam-4
Administratie-adres: Stichting Pamflet, postbus 1333, Groningen
Redaktiekollektief: Boudewijn Chorus, Anton Constandse, Thom Holterman, Rudolf de Jong, Wim de Lobel, Arthur Mendes Georges, Simon Radius, Hans Ramaer
Medewerkers aan dit nummer: Egbert Bomers Manfred Clemenz, Joke Holdtgrefe, Leonie Kwakkelstein, Hein van Schendel

FASCISME NA DE DOOD VAN HET FASCISME

HANS RAMAER

Onontbeerlijk voor een analyse van de huidige relatie tussen burgerlijke demokratie en fascistiese ideologie is een historiese inleiding. Vooreerst moeten we ons bezig houden met de algemeen gehanteerde fascisme-teorieën en wel omdat deze een verwarrende versluiering van het wezen van het fascisme opleveren. Alleen indien we het fascisme van de jaren 30 niet als een afgesloten tijdperk in de geschiedenis van deze eeuw zien, maar daarentegen als een fase in een voortgaande ontwikkeling van de westerse maatschappij zijn we ook in staat bepaalde verschijnselen die zich momenteel openbaren, in zijn fascistiese kontekst te plaatsen. Doel van dit artikel is daarom een aanzet tot verduidelijking te geven van de steeds wisselende samenhang tussen kapitalistiese produktiewijze, autoritaire machtsuitoefening en fascistiese ideologie/praxis.

Fascisme-teorieën in de periode van de koude oorlog

Hoewel er al in de jaren 30 diverse kritici van Hitler en Mussolini de bijzondere

samenhang tussen kapitalisme en fascisme analyseerden, raakten deze fascisme-analyses (van bijv. Jan Romein, Daniel Guérin, Herbert Marcuse, Wilhelm Reich) na 1945 snel in de vergetelheid. In het tijdperk van de koude oorlog had de Atlantiese wereld geen behoefte aan zelfonderzoek. De fascistiese en voormalig-fascistiese staten werden betrokken bij de verdediging van het westen tegen de Russiese barbarij en de in die jaren ontwikkelde teorie dat de terreur van Stalin en die van Hitler vergelijkbaar waren, kwam de koude oorlogsdenkers uitstekend van pas. Het kommunisme was in die versie eigenlijk "rood fascisme" en de voormalige fascistiese elite kon haar nieuwe demokratiese gezindheid niet beter bewijzen dan door de oude bolsjewistenhaat te kontinueren.
In dergelijke fascismeteorieën was 1945 een magies jaartal: met de ondergang van de Nazi-top in een Berlijnse bunker, was de mensheid weer verlost van de terreur van de bruin- en zwarthemden. Nog in 1968 presteerde de Westduitse historikus Ernst Nolte het om het fascisme gelijk te stellen aan het dragen van gekleurde hemden. Een aansluitende teorie die in alle toonaarden bezongen werd, was die van het "ongelukkig toeval".
Het fascisme werd gereduceerd tot Hitlerisme en Mussolinisme, het Derde Rijk tot een ontsporing als gevolg van het feit dat een aantal demoniese kriminelen zich van de macht had kunnen meester maken, waarmee uiteraard tegelijkertijd ook het "Befehl ist Befehl" van de vroegere Nazi- en nu Navo-generaals kon worden verklaard.

Sociologiese en sociaal-psychologiese analyses

Gestimuleerd door de publikaties van Duits-Amerikaanse sociologen als Horkheimer, Adorno en Fromm, en in een wat later stadium Lipset, kwam aan het eind van de jaren 50 de "autoritaire persoonlijkheid" centraal te staan. Aan de hand van zijn F(ascisme)-schaal mat Adorno als een wetenschappelijke wichelroedeloper de menselijke predestinatie tot autoritair denken.

Het fascisme werd nu verengd tot een uitwas van kleinburgerlijk traditionalisme. Niet een demon als Hitler was de schuldige van de fascistiese nachtmerrie, maar de doorsnee burger met zijn vooroordelen, zijn voorkeur voor orde en tucht en zijn bewondering van gezag.
Hoewel deze fascisme-analyse van de Frankfurter Schule-sociologen stellig een deelaspekt van het fascisme verduidelijkte, liep hun teorie uit op een vorm van individueel masochisme, zoals door J.B. Charles (in "Van het kleine koude front)

verwoordt. Hoe juist zijn stellingname in de Nederlandse politieke verhouding ook zijn mocht, het fascisme reduceren tot "het agressieve en negatieve in de mens" speelde ongewild de burgerlijk-demokratiese elite in de kaart.
In de jaren 60 werd, voortbordurend op deze sociologiese en sociaal-psychologiese analyse vooral de rol van de middenklasse in de opkomst van de fascistiese massabewegingen belicht. Proefschriften over de overheersende betekenis van de katolieke intellektuelen als geestelijke, en de oude middenstand van winkeliers en beambten als sociale basis van de fascistiese massabewegingen, dateren uit die jaren.
Dergelijke analyses vonden hun komplement in een teorie die weer aansloot bij de vroegere terreur-eksplikatie. In die versie werd het fascisme een beweging van plebeïese randfiguren, van "het patologies bezinksel van de samenleving" (Dittrich). Nog bonter maakte de historikus Schöfer het. In een variatie op het tema "rood fascisme" karakteriseerde hij de beginperiode van het fascisme (in Nederland) als anarcho-fascisme, waarmee hij wilde aanduiden dat de fascistiese aanhang met name afkomstig was uit anarchistiese kringen.
Vanzelfsprekend zijn er anarchisten geweest (bijv. Erich Wichmann) die in de eerste fase van het fascisme niet doorzien hebben dat de anti-kapitalistiese en anti-parlementaire opstelling van fascistiese bewegingen niet meer was dan een uiting van emotioneel onbehagen jegens de burgerlijke maatschappij en niet voortkwam uit een anti-kapitalistiese maatschappijvisie in materialistiese zin. Eerlijk en oprecht idealisme over maatschappelijk onrecht èn een objektief steun verlenen aan de veroorzakers van dat onrecht kunnen samengaan en zijn in de fascistiese massabewegingen van de jaren 20 en 30 ook inderdaad samen gegaan. Vandaar dat J. de Kadt het fascisties onbehagen omschrijven kon als "een verzet tegen de wereld van de nooit ernstig genomen idealen, tegen de wereld van de massa en tegen de wereld van de maagvergoders" en er begrip voor hebben dat als "protest tegen de maatschappelijke vervlakking en vervuiling een eerlijk en idealisties fascisme kon ontstaan". Niettemin was er slechts sprake van een pseudo-idealisme. Want dit verzet tegen het vulgaire materialisme "verliest zijn positieve waarde als men het zijn funktiewaarde in de sociaal-ekonomiese werkelijkheid teruggeeft: die funktie was de heroisering van de armoede. En al was dat een geestelijke faktor, die 'geest' was niet autonoom, maar produkt van iets anders, ideologiese refleks op en ideologiese verhulling van maatschappelijk onrecht

Geestelijke faktoren zijn autonoom en de uitdrukking van iets anders tegelijk. Als zij niet autonoom hadden kunnen funktioneren, dan moet onverklaarbaar blijven dat in Duitsland na 1930 de meerderheid der bevolking handelen kon in strijd met haar eigen belangen. Tegelijkertijd echter is die blindheid voor de eigen sociaal-ekonomiese belangen ideologies, maatschappelijk geproduceerde schijn en verblinding. Element in die verblinding was het voorspiegelen van anti-materialistiese waarden als positief, los van een sociale en ekonomiese kontekst: eer, fatsoen, heroiek, plicht klinken wel positief, maar openbaren pas hun maatschappelijke funktie voor wie de samenhang ziet, waarin ze geëksploiteerd worden." (Michel van Nieuwstadt in "Over het fascisme/deel 1")

Fascisme-definitie van de Kommintern

Eerst in 1935 nam Moskou ondubbelzinnig stelling tegen het fascisme en werd een duidelijke fascisme-analyse ontwikkeld.

Op het zevende kongres van de Derde Internationale definieerde Dimitrof het fascisme als " de openlijk terroristiese diktatuur van de meest reaktionaire, meest chauvinistiese en meest imperialistiese elementen van het financiële kapitaal". Deze stellingname maakte een eind aan de voordien beschamend opportunistiese lijn die Moskou voerde en die ertoe had geleid dat de sociaal-demokraten als "sociaal-fascisten" bestreden waren en er tegelijkertijd samenwerking was geweest met de Hitlerpartij, bijv. in de Berlijnse tramstaking van eind 1932.
De vulgair-marxistiese fascisme-definitie van het Komminternkongres van 1935 is nog altijd de officiële kommunistiese visie, al schiet deze uitleg duidelijk tekort om bijv. de binnen- en buitenlandse politiek van het Derde Rijk sinds 1936 te verklaren. In dat jaar immers wierp Göring zich in het kader van het tweede vierjarenplan op tot supervisor op ekonomies gebied. Schacht, de vertegenwoordiger van het bankkapitaal en bijgevolg de man van de ekonomiese politiek, moest het veld ruimen om de oorlogsplannen van Reichswehr en Krupp ten uitvoer te kunnen brengen.
De Komminternvisie op het fascisme is een louter ekonomiese, aansluitend op Lenins definitie van het imperialisme als een monopolistieser, meer parasitair maar ook stervend kapitalisme, en laat dan ook geen ruimte voor de belangrijke rol die de staat binnen de fascistiese ideologie en praxis inneemt. In "Grootkapitaal en fascisme", een bundel opstellen over de Duitse industrie achter Hitler - waarover ik uitgebreider geschreven heb in De Nieuwe Linie van 4 juni 1975 - legt Alfred Sohn-Rethel terecht nog eens de

nadruk op het noodgedwongen karakter van de eenmaal ingeslagen fascistiese weg. De diktatuur van de Nazi-partij was de onmisbare voorwaarde voor het bankroete kapitaal om winst te maken. Alleen met terreur kan men een bevolking tot een lagere levensstandaard dwingen (ofwel de absolute meerwaardeproduktie vergroten), maar toch lokte het fascistiese systeem oppositie van de bourgeoisie uit. Niet in het minst omdat die kunstmatige winstvorming allerlei negatieve aspekten als tekorten op de handelsbalans en inflatie in de hand werkte.

Dergelijke onrust kan politieke vormen aannemen en toen de bewapeningskonjunktuur in 1935 de kredietreserves van de civiele ekonomie had verbruikt, de grondstoffenreserves bijna waren uitgeput en er bovendien een voedselkrisis uitbrak, wilden de grootindustriëlen terug naar de "normale" ekonomiese rentabiliteit. Maar alle kritiek op de fascistiese politiek verstomde echter bij de vraag hoe de erfenis van Hitler moest worden opgeruimd en de Nazi-partij reageerde op deze objektieve onmacht van de bourgeoisie met een verdere verscherping van haar koers.

Primaat van de industrie of primaat van de politiek

Sohn beschrijft de verhouding tussen de Nazi's en de Duitse grootindustrie als een kwestie van wederzijdse afhankelijkheid: zonder financiële steun van grootindustriëlen en bankiers als Abs, Stinnes en Thyssen ("Ik betaalde Hitler...") had Hitler nooit aan de macht kunnen komen, maar zonder hulp van het fascisme had de zware industrie -met name de Stahlverein- de ekonomiese krisis niet kunnen overleven. Dat is in feite een poging tot antwoord op de vraag die de maatschappijkritiese fascisme-diskussie van het laatste decennium beheerst: de vraag of het Derde Rijk werd gekenmerkt door het primaat van de politiek of van de industrie.
Met de opkomst van het anti-autoritaire verzet ontstond in de jaren 60 - met name in Duitsland - de noodzaak het fascisties tijdperk te analyseren en daardoor een beter inzicht te krijgen in de inhoud van het begrip burgerlijke demokratie. In deze (vooral in het tijdschrift Das Argument gevoerde) fascisme-diskussie staat de relatie burgerlijke demokratie/fascistiese diktatuur centraal. Alleen in kapitalistiese bodem immers kan de fascistiese ideologie wortel schieten en wie het fascisme als een afgesloten fase ziet, is blind voor de samenhang tussen de ontwikkeling van het kapitalisme en de ontwikkeling van totalitaire maatschappijvormen.
In de burgerlijke fascisme-

analyses, hoe deze ook onderling verschillen mogen, is het fascisme in laatste instantie politiek bepaald. Of nu Hitler de autoritaire persoonlijkheid van de kleinburger of de generaals schuld hebben aan de fascistiese overwinning, steeds overheerst het primaat van de politiek in deze fascisme-teorieën. Tegelijkertijd betekent dit toekennen van het primaat aan de politiek dat politieke barrières in de vorm van een verbod van fascisties ekstremisme, demokratiese vorming van de jeugd en een efficiënter werkend parlementair stelsel een herleving van het fascisme zouden kunnen verhinderen.
Tegenover deze fascisme-analyses staat de materialistiese van Dimitrof die neerkomt op het primaat van de industrie. In deze analyse wordt het inhoudelijke verschil tussen burgerlijke demokratie en fascistiese diktatuur genegeerd.
Ook de maatschappij-kritiese fascisme-analyse stelt zich op materialisties standpunt: de tegenspraken in de kapitalistiese produktiewijze kunnen in een krisisperiode zo groot worden dat de kapitaalbezitters naar totalitaire oplossingen grijpen. Maar om het fascisme volledig te kunnen analyseren schiet de Kommintern-definitie te kort. De fascistiese partijstaat, ontstaan om het bankroete kapitaal een uitweg te bieden, kan na enige tijd verzet van de bourgeoisie uitlokken.
"De fascistiese partij", zegt Sohn, "is de knecht van de bourgeoisie, met dien verstande dat de partij op het zadel van het bourgeoispaard zit en het met bit en sporen haar eigen richting indrijft." Omdat er behalve gemeenschappelijke, ook tegengestelde belangen zijn, reageren de kapitaalbezitters verdeeld op de ekonomiese koers van de fascistiese staat. In het Derde Rijk bestond bijv. een kontroverse tussen de eksportindustrie (Siemens en in mindere mate IG Farben) en de ijzer- en staalindustrie. De eksportindustrie was afhankelijk van de wereldmarkt. In deze sektor lag de nadruk op techniese perfektionering en Hitlers anti-semitiese akties hadden dan ook een vernietigende uitwerking op de Duitse ekonomie. In de Berlijnse Linkstrasse openden de Engelsen en Amerikanen een kantoor dat de ontslagen joodse wetenschappers in dienst nam. Hele nieuwe gebieden van onderzoek gingen daardoor voor Nazi-Duitsland verloren.

Politieke voorwaarde

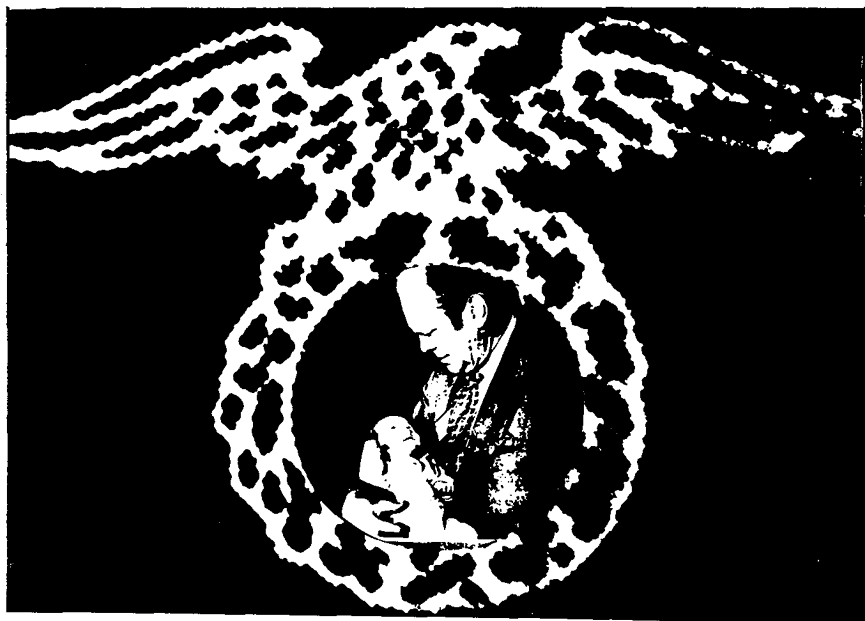
Hoewel de fascisme-herkenning van Nolte wel de meest ekstreme vorm van versluiering te zien geeft, zijn vanzelfsprekend alle definities die op uiterlijke karakteristieken zijn gebaseerd, onjuist.
Kenmerken als parochialisme,

irrationalisme, dynamisme en negativisme (door Dittrich genoemd) zijn ook in beginsel van toepassing op de niet-fascistiese westerse maatschappij en kunnen daarom niet als maatstaf van fascisme-herkenning gebruikt worden.
Het fascisme was en zal altijd een politieke stroming van de middenklassen zijn. Marx (in "De burgeroorlog in Frankrijk" en in "De 18e Brumaire van Louis Bonaparte") zowel als Proudhon (in "Bekentenissen van een revolutionair") hebben reeds in de vorige eeuw gewezen op het gevaar van een op de middenklassen steunende diktatuur. Maar voor een nieuwe overwinning van het fascisme is het bestaan van een sterke fascistiese massabeweging geen politieke voorwaarde (meer). Dat is waarschijnlijk het doorslaggevende verschil tussen de hedendaagse maatschappelijke situatie en die in de jaren 20 en 30. In die jaren moesten er wel rechts-radikale massabewegingen ontstaan, omdat de kloof tussen het burgerlijke konservatisme en het anti-kapitalisties sentiment van de kleinburger niet binnen de bestaande politieke partijen te overbruggen was.
In vele fascisme-studies wordt gewezen op het pseudo anti-kapitalisme dat de fascistiese bewegingen in de aanvang aantrekkelijk maakte voor de massa. Maar het anti-kapitalisme van een Hitler, een Mussolini en een Mussert was slechts gericht tegen de parasitaire kapitalist, de bezitter die niet optimaal gebruik maakt van zijn kapitaalgoederen. Daarentegen bleef het winstprincipe een geheiligd beginsel. Als individu stond de kapitalistiese ondernemer in de fascistiese staat onder kuratele, maar als ondernemende kapitalist genoot hij volstrekte vrijheid om zijn "sociale taak" (dwz winstvorming) te volbrengen.

Het fascisme als antifascisme

In de konservatieve partijen en bewegingen van de jaren 20 kon de toenmalige kleinburger zich onmogelijk thuis voelen. Hoewel hij het anti-socialisme van de konservatief deelde, verhinderden de klassentegenstellingen dat de tradionele bourgeoispartijen tot een politieke basis voor het fascisme uitgroeiden. Aangezien de technologiese ontwikkeling van het kapitalisme in de afgelopen halve eeuw een veranderde samenstelling van de middenklassen te zien gegeven heeft, is het niet ondenkbaar dat het fascisme zich nu zou manifesteren zonder het pseudo anti-kapitalistiese sentiment. Binnen de middenklassen heeft zich nl een verschuiving voorgedaan, waarbij niet meer de "oude middenstand" van winkeliers en beambten domineert, maar de "nieuwe middenstand" van technici, bedrijfsleiders en ander hoger personeel dat loonafhankelijk is van het kapitaal. Door zijn verregaande identifikatie met de onderneming staat

dit kader veel minder afwijzend ten opzichte van het kapitalisme dan de traditionele middengroepen. Vandaar dat deze nieuwe middengroepen gemakkelijker de weg naar burgerlijk-konservatieve partijen (in Nederland de VVD) vinden - en voor een deel al gevonden hebben -.
Paradoksalerwijze vindt deze ontwikkeling in fascistoide richting plaats onder het vaandel van het antifascisme. Haug heeft er (in "Over het fascisme/deel 2") op gewezen dat de kruistocht van de fascistiese bewegingen tegen het socialisme en de arbeidersbeweging tot in de kleinste details lijkt op die van de "hedendaagse'anti-fascisten' die graag zouden zien dat in het fascisme nog het zgn spiegelbeeld van het kommunisme bestreden wordt". Een van de meest gebruikelijke middelen daarbij is de stigmatisering van socialistiese revolutionairen. Sinds de verbroedering van het Amerikaanse en Russiese kapitaal heeft het anarchisme de plaats van het kommunisme ingenomen: maatschappijkritiek wordt versimpeld tot anarchistiese terreur, die als identiek aan het kriminele fascisme wordt voorgesteld. Op deze wijze kunnen de fascistoide kleinburgers hun handen wassen in anti-fascistiese onschuld en de burgerlijk-konservatieve partijen zich voorbereiden op de krachtmeeting met de arbeidersbeweging.
Uit het voorgaande zal duidelijk zijn, dat een nieuwe fascistiese machtsgreep

Fotomontage: Hein van Schendel FORD

niet "op straat" zal gebeuren en wel om twee redenen. Allereerst zouden momenteel de burgerlijk-konservatieve partijen en media de rol kunnen vervullen waarvoor eertijds een massabeweging van bruin- of zwarthemden noodzakelijk was. Maar in de tweede plaats - en dat is belangrijker - zou zo'n machtsgreep thans binnen het patroon van de parlementaire demokratie kunnen plaats vinden.(zie noot hieronder)

Falen van de arbeidersbeweging en het socialisme

In de huidige situatie zou een fascistiese machtsgreep relatief geluidloos kunnen verlopen, omdat het "nieuwe" fascisme geen traditionele putch behoeft, de overwinning van het fascisme nu met andere middelen bereikt kan worden. Een nieuwe fascistiese machtsgreep zal zich niet in de vorm van een staatsgreep manifesteren om het doodsimpele feit dat de staat al lang veroverd is door de tegenstanders van het socialisme en de arbeidersbeweging. Een nieuwe fascistiese machtsgreep zal daarom slechts bestaan uit het neerhalen van de burgerlijk-demokratiese facade en het legaliseren van de vervolging van kritiese studenten arbeiders en intellektuelen. De heksenjacht die naar aanleiding van het optreden van de RAF nu al enige jaren in West-Duitsland gaande is en die een fascistoide wetgeving als de Lex Baader-Meinhof ge-

---

NOOT Het op massale schaal bouwen van kernenergiecentrales, verrijkings- en opwerkingsfabrieken en het opslaan van radioaktief afval brengt dermate omvangrijke problemen met zich mee, dat er al voor gewaarschuwd is, dat dit op politiek gebied rigoureuze konsekwenties zal hebben. Bescherming van nukleaire installaties tegen sabotage en het voorkomen van de diefstal van plutonium zal volgens een kernenergiedeskundige als prof. dr. J.D. Fast onvermijdelijk uitlopen op een overgang van de demokratiese staatsvorm in één of andere vorm van politiestaat (zie: het tijdschrift Bèta van 11 maart 1975).
Op die wijze zal het kapitalisties falen op technologies gebied weer aangegrepen kunnen worden om een totalitaire staat te vestigen. En dat alles zonder twijfel met het argument dat "er om de demokratie te redden geen ander middel is". Zoals het fascisme van de jaren 30 zegevierde omdat het op totalitaire manier de ekonomiese tegenspraak van het kapitaal schijnbaar tot een oplossing bracht, zal het nieuwe fascisme stellen dat het de ekologiese problemen kan oplossen.

baard heeft, laat zien op welke wijze de sluipende fascisering zich - maar dan op een alles omvattende schaal - zou (kunnen) manifesteren.
Dat er voor de overwinning van een nieuw fascisme (dat zich ongetwijfeld zal tooien met de adjektieven "vrij" en "demokraties") geen staatsgreep in de klassieke betekenis nodig is,vindt zijn oorzaak in het feit dat zich de afgelopen halve eeuw een proces voltrokken heeft, dat wel de verzelfstandiging van de staaatsmacht genoemd wordt. De liberale staat heeft definitief plaats gemaakt voor de autoritaire staat, die het konstitutionele omhulsel zal afleggen op het moment dat de manipulatie van de massa dreigt te mislukken. Vandaar ook dat de parlementaire demokratie, zoals Agnoli zegt, al lang getransformeerd is tot een inhoudsloze vorm van staatsrepresentatie (zie het parlementarismenummer van De As).
Desondanks is het fascisme geen louter wetmatige ontwikkeling van het kapitalisme, een nieuwe fascistiese staat geen onafwendbare schepping van het kapitaal om aan het dilemma van de rationalisering van zijn produktiewijze te ontsnappen. Want voor een overwinning van het fascisme is een falen van de arbeidersbeweging noodzakelijk. Eerst wanneer de tegenkrachten in de kapitalistiese maatschappij zijn uitgeschakeld, ligt de weg naar het fascisme open. Daarom is het van levensbelang dat de socialistiese arbeidersbeweging zich bewust blijft van het klassenkarakter van de burgerlijk-demokratiese maatschappijvorm en haar strategie permanent laat bepalen door de initiatieven, die aan haar basis ontstaan.

In de tekst vermelde literatuur:

Jan Romein, De sociale en economische grondslagen van het fascisme;
Daniel Guérin, Sur le fascisme I & II;
Herbert Marcuse, De strijd tegen het fascisme in de totalitaire staatsopvatting;
Wilhelm Reich, Massenpsychologie des Faschismus;
Ernst Nolte, Der Faschismus;
Th. W. Adorno e.a., The authoritarian personality;
E.Fromm, De angst voor vrijheid;
S. M. Lipset, Political Man;
J.B. Charles, Van het kleine koude front;
Z.R. Dittrich, Het fascisme als Europees verschijnsel;
I. Schöffer,Het nationaalsocialistisch geschiedbeeld der Nederlanden;
J. de Kadt, Het fascisme en de nieuwe vrijheid;
Michel van Nieuwstadt (red.), Over het fascisme I & II;
Georgi Dimitrof, Eenheid tegen het fascisme;
Alfred Sohn-Rethel, Grootkapitaal en fascisme;
J. Agnoli, De transformatie van de demokratie;
J. Agnoli e.a., Fascisme en burgerlijke demokratie;
Das Argument, Berliner Hefte für Probleme der Gesellschaft nrs 30(1964), 32 (1965), 33 (1965), 41 (1966), 47 (1968) en 58 (1970).

FASCISME IN LATIJNS-AMERIKA: PRODUKT VAN DE 'DEMOKRATIE'

ANTON CONSTANDSE

Hoewel het grootste deel van Latijns-Amerika in de jaren van 1810 tot ca.1824 politiek onafhankelijk is geworden, veranderde daardoor niet de koloniale sociaal-ekonomiese struktuur. De oude heersende feodale kasten van landheren, militairen, mijnbezitters en geestelijken bleven aan de macht, zij het niet meer gekontroleerd door "het moederland". Bij de afbraak van de Spaanse en Portugese overzeese heerschappij dreigde echter het gevaar dat Britten, Fransen of Russen (die toen nog Alaska in handen hadden) van hun eigen kolonies in Amerika springplanken zouden maken om zich van gebieden meester te maken, die door Spanjaarden en Portugezen verlaten waren. (De Fransen hadden in 1803 al het gebied van de Mississippi aan de VS verkocht en in 1804 het tegenwoordige Haiti moeten prijs geven.) Om te voorkomen dat de gewesten van Midden- en Zuid-Amerika weer onder voogdij van Europese mogendheden zouden komen, kondigde president Monroe van de VS in 1823 af dat de Noordamerikanen nooit zouden dulden dat de ontvoogde kolonies nieuwe meesters zouden krijgen. Hij bedoelde: andere meesters dan de VS, want in feite maakte hij geheel Amerika tot eksklusief jachtterrein van de yankees.

De ekspansie van de VS zou alleen in een boekdeel te beschrijven zijn. In de oorlog van 1845-48 tegen Mexico moest dit land een derde van zijn grondgebied (Texas, Nieuw-Mexico, Arizona, Californië) afstaan. Nu kwam de rest van de drie Amerika's in de greep van Washington. Nadat in 1867 Alaska van de tsaar der Russen was gekocht (voor...7,2 miljoen dollar!) kon het Britse Canada, een dominion geworden in hetzelfde jaar, in feite een protektoraat worden van de VS. In Midden-Amerika begon de volledige Noordamerikaanse heerschappij na 1898, toen Cuba en Puerto Rico veroverd werden. Sindsdien telt men veertig gevallen van militaire interventies in landen rond de Caraibiese Zee, het meest in de periode van 1914 tot 1933. Daarna was deze invloedssfeer flink onder kontrole gebracht. Invasies van troepen, wroeten van geheime diensten (sinds 1947 CIA genoemd), politieke moorden, ekonomiese eksploitatie, het aan de macht brengen van vazallen...dit alles geschiedde stelselmatig. Afgezien van de mislukking in Cuba (laatste invasiepoging in 1961) zijn alle gewelddadige vormen

van interventie met sukses bekroond, terwijl de meeste soorten van kolonisatie mede gelukten door staatsgrepen van marionetten van de VS. De bloedigste van de laatste tijd waren die in Guatemala (1954), de Dominicaanse Republiek (1965) en Chili (1973). Maar de staatsgrepen "per prokuratie" (zoals in 1964 in Brazilië en Bolivia) gingen ook gepaard met moord, doodslag en marteling op verschrikkelijke schaal.
De Monroe-doktrine was dus de formule bij uitstek om een heel werelddeel te onderwerpen aan het militair-industriëel kompleks van de VS. In 1947 - op de konferentie van Rio de Janeiro - werd de afhankelijkheid van Midden- en Zuid-Amerika bevestigd door een afgedwongen militair bondgenootschap. Daardoor kregen de yankees de kontrole over de opleiding, de bewapening en vaak ook de bevelvoering van de troepen in Latijns-Amerika. Geen bondgenoot moest het wagen (al deed Cuba dit later toch!) een wil tot afscheiding te demonstreren. Toen in 1968 de Tsjechen ervan verdacht werden de voogdij van Moskou te willen afschudden, greep de landengroep van het Pakt van Warschau (in feite de Sovjet-Unie) in om Praag weer in het geleid te brengen. In het westen sprak men toen van de "Breznjew-doktrine". Maar de Amerikanen hadden die teorie al in 1823 als Monroe-leer ontworpen. En ze hebben sindsdien deze doktrine uitgebreid over hun steeds groetere invloedssfeer: het Verre Oosten, West-Europa, West-Afrika...en hoeveel verder zal dit gaan ?

<u>Fascisme van de yankees</u>
Men kan nu tegenwerpen dat imperialisme nog geen vorm is van fascisme. Anti-demokraties is dat imperialisme natuurlijk wel: het toont de diepste verachting voor de wil van het volk en dringt daaraan met geweld een regiem op dat uitbuit en onderdrukt. Dit hebben de Europese koloniale staten evengoed gedaan (Nederland als een der eerste!), maar deze vorm van diktatuur over wingewesten werd toen nog geen fascisme genoemd. Vooral degenen die in het fascisme allereerst een "massabeweging" zien, die door een absolutistiese Leider wordt gekommandeerd (zoals Mussolini en Hitler) aarzelen om te spreken van fascisme in Latijns-Amerika waar kleine overheersende minderheden - rond een diktator gegroepeerd - een schrikbewind plegen uit te oefenen.

Maar een kwasi-volkspartij, zoals Hitler en Mussolini die schiepen, is geen voorwaarde voor het fascisme. In Spanje (1936) waren het de generaals die een autoritaire "Beweging" schiepen, in Oost-Europa was het toendertijd evenzo, voorts in Japan en tientallen andere landen. Er is een ander kenmerk van

fascisme: het met geweld onderwerpen van een volk voordat het de kans krijgt te proberen tot sociaal verzet (dat heet nu "subversie", "ondermijning" of "kommunisme") te komen. Om een kapitalisties of semifeodaal regiem te redden wordt een diktatuur ingesteld met vernietiging van alle burgerlijke vrijheden, massa-arrestaties, folteringen en politieke moorden Als men nu het fascisme aldus formuleert (het gewelddadig ontketenen van een kontrarevolutie, voordat een revolutie enige kans krijgt), dan hebben de VS al anderhalve eeuw in Latijns-Amerika fascistiese regiems ingesteld. De laatste truc - sinds de Russiese en Chinese revoluties - is het argument dat het "kommunisme" bestreden moet worden en dat de "demokratie" verdedigd behoort te worden. Wat is dat voor een demokratie die verdedigd moet worden door een militaire diktatuur ? Wel, het woord demokratie is hopeloos verkracht en verminkt en betekent nu ook: de vrijheid van kapitalistiese eksploitatie in semifeodale, technies en sociaal achtergebleven landen Het beduidt de vrijheid van de bezittende kasten en klassen, en van hun serviele intellektuele bedienden als die vol ijver het "kommunisme" helpen bestrijden, ook al is dit een beweging tot nationale en sociale bevrijding. De term demokratie is aldus een verdacht woord geworden, dat prakties vaak betekent: kontrarevolutie, fascisme. Welnu, in die zin hebben de VS in Latijns-Amerika veelvuldig het fascisme van hun vazallen helpen invoeren. Deed het demokratiese Noord-Amerika dit ? Ja zeker, want de Noordamerikaanse staat is een werktuig van de heersende kasten en klassen in de VS, de multinationale ondernemingen, de beperkte en bevoorrechte kliek, de daarvan afhankelijke en meeprofiterende kultuurvijandige horden. Het zou natuurlijk eenzijdig zijn, het Amerikaanse volk in zijn geheel verantwoordelijk te stellen voor dit diktatoriale imperialisme. Noch de paupers onder de negers, de Portorikanen, de Chicanos (van Mexicaanse afkomst), noch de protesterende blanken of rebellerende intellektuelen mogen aansprakelijk worden geacht voor het fascisme van de Amerikaanse staat. Maar deze heeft een onvoorstelbaar onderdrukkende en vernietigende macht (men denke aan de oorlogsmisdaden in Indo-China !) en hij treedt op het wereldtoneel op als vertegenwoordiger van de yankees. Is Noord-Amerika zelf fascisties ? Neen, nog niet, hoewel in dit soort demokratie het fascisme zit ingebouwd, wat overigens het geval is in de hele Atlantiese wereld dmv de Navo. Maar in de derde wereld (om die misleidende term te gebruiken, want ze is een deel van onze wereld), in die zogenaamde ontwikkelingslanden manifesteert zich het Amerikaanse imperialis-

me als een vorm van fascisme der vazallen. En dit produkt van de overheersing der yankee-demokratie overweegt tans in bijna heel Latijns-Amerika, afgezien natuurlijk van Cuba. Men kan nog enige reserves laten gelden, zoals ten aanzien van Venuzuela, Mexoci en Costa Rica, alle stevig in de invloedssfeer der yankees zonder dat er een direkte diktatuur nodig was. En ook ten aanzien van Peru, waar een patriottiese militaire junta met een eigen sociaal hervormingsplan een soort paternalisties kollektivisme nastreeft voor de grote massa. In Argentinië wordt het rechtse geweld echter steeds meer doorslaggevend. En van de negentien landen van Latijns-Amerika, die leden zijn van de Organisatie van Amerikaanse Staten (in deze vorm een schepping van 1948) kan men er vijftien fascisties noemen, al hebben de meeste dan nog een "demokratiese" facade: een door verkiezingen tot stand gekomen kwasi-parlement, zelfs in duidelijke diktaturen als Brazilië, Paraguay of Colombia. Zo'n bedrieglijke maskerade (ook door Mussolini, Hitler en Franco met hun referendums in stand gehouden) is dan voldoende voor Washington om een demokraties brevet uit te reiken!

Angst voor gevolgen van de depressie

Men kan in de bevordering van het fascisme door de VS drie fasen onderscheiden, voorzover het de naoorlogse periode aangaat. De eerste begon in 1947, toen de koude oorlog werd ingeluid. De angst voor het kommunisme diende als voorwendsel om elke stroming voor nationale bevrijding verdacht te maken. In tal van landen van Midden- en Zuid-Amerika werden de kommunistiese partijen verboden, maar tegelijk werd elke andere oppositionele beweging buiten de wet gesteld. De vele guerrilla's die daarna ontstonden zijn geïnspireerd door geschriften van Mao Tse-toeng, door het trotskisme, zijdelings ook nog wel door Spaanse anarcho-syndikalistiese denkbeelden (in Argentinië en Uruguay zou dit later blijken) maar ook door de Mexicaanse revolutie van 1910-1916. Eén revolutie scheen te slagen: die van 1952 in Bolivia, waar de grondverdeling en de nationalisatie der grootste tinmijnen beroering wekten in Washington. Vandaar dat later een voorgenomen agrariese hervorming in Guatemala door Eisenhower en Dulles, gewelddadig werd getorpedeerd, met als gevolg een moorddadig fascisme dat tot heden toe het volk teistert.

In 1959 slaagde een tweede omwenteling, die in Cuba. Dan zweert Washington, dat het zich niet opnieuw zal laten verrassen. Eeen reeks van staatsgrepen wordt voorbereid, te beginnen in 1964 met Brazilië en Bolivia, terwijl in dat jaar alles - met sukses- in het werk wordt gesteld om in Chili een overwinning te voorko-

Fotomontage: Hein van Schendel KISSINGER

men van Allende: de christen-demokraat Frei zegeviert met de hulp van alle binnen- en buitenlandse rechtse krachten, hoewel zijn programma progressief lijkt. Als dan in 1970 toch Allende president wordt van Chili begint de derde periode van fascistiese repressie, van de V.S. en van Brazilië uit. In 1970 slaagt een poging tot een rechtse militaire opstand in Chili nog niet (de Chileense opperbevelhebber

Schneider wordt wel vermoord, omdat hij geen putsch wilde plegen) maar de machinerie werkt doeltreffend: in 1971 is het fascisme stevig verankerd in Bolivia, in 1973 wint het volkomen in Uruguay en in Chili. In Argentinië is het in staat het linkse Peronisme te overwinnen en begint het de radikale leiders daarvan uit te moorden. Het is alles stelselmatig met geduld en langdurige voorbereiding door de reaksie uitgevoerd, met moorddadige koelbloedigheid.
Er bestaat geen twijfel, dat het centrum van het Atlantiese kapitalisme, de V.S., ook de leerschool is van de antiguerrilla, de foltermetodes, de mobilisatie van domme katolieke massa's, het paniek zaaien onder de middenklassen...metodes die in 1974-1975 precies zo toegepast zouden worden in Portugal. Het wachtwoord voor de fascistiese reaksie is "demokratie" soms ook "sociaal-demokratie". En men lette goed op hoe in Latijns-Amerika typiese vertegenwoordigers van een kontrarevolutionaire bourgeoisie zich soms sociaaldemokraten noemen, en hoe in Europa regerende "socialisten" als Wilson, Schmidt en den Uyl het kontrarevolutionaire systeem der V.S. dienen en ondersteunen, samen met de CIA, zoals we nu overvloedig bevestigd vinden. Een boek als dat van Philip Agee, waarin de gangstermetoden van de CIA in Latijns-Amerika worden belicht, is tevens een onthulling over het officiële programma van de CIA. En nog gematigd is dit in vergelijking met de werkwijze van dit instituut in Indo-China.
De hier gesinjaleerde bedrijvigheid der reaktie in Latijns-Amerika sinds 1970 (derde fase) viel weldra samen met het onderdrukken van gevreesde "subversie" als gevolg van de ekonomiese depressie, die in 1971 is begonnen. Ze heeft haar dieptepunt nog steeds niet bereikt maar ze verscherpt de fascistiese tendensen in het Atlantiese kapitalisme. Wat Latijns-Amerika aangaat woedt de terreur verder onder leiding van de onmenselijke machten die in Washington zijn geconcentreerd. Wat de bestrijding aangaat van het fascisme slechts dit: het antwoord er op zal wel de landelijke en stedelijke guerilla zijn, een burgeroorlog waarin de Amerikanen -zoals in Vietnam- stellig zullen interveniëren om de strijd voor bevrijding zo bloedig, kostbaar en ongunstig mogelijk te maken voor arbeiders en boeren. Er is ook plaats voor het aktieve lijdelijk verzet: de staking, de dienstweigering, de burgerlijke ongehoorzaamheid, de sabotage enz. Het imperialisme zal echter de voorwaarden voor een libertair socialisme uitermate verzwakken door het opvoeren van het geweld.

Het kapitalisme dreigt zelfs in barbarisme te eindigen. Maar wel in naam van de demokratie!

FASCISME EN KORPORATIEVE ORDENING

THOM HOLTERMAN

Sommige rechtssociologen en politikologen verzekeren ons dat er in de huidige maatschappij sprake is van een "sluipend korporatisme" en een "sluipend totalitarisme". Langzaamaan dreigen we in een volledig korporatieve maatschappij terecht te komen. Op grond hiervan is te stellen dat er sprake is "fascisering" van onze maatschappij. Hieronder werk ik deze gedachte nader uit.

I

Het is gevaarlijk om een woord als fascisme te gebruiken. Iedereen is tegen fascisme, want iedereen is tegen gaskamers (toch waren ze er!) Ten eerste wens ik fascisme niet te reduceren tot zoiets als "geformaliseerde barbarij". Zou deze reduktie terecht worden gepleegd - dan is buiten kijf - dat de huidige Nederlandse staat niets met "fascisme" te maken heeft. Maar ten tweede staat buiten kijf dat mensen die gisteren nog dachten nooit kampbeul te kunnen zijn, morgen in opdracht mensen zullen martelen. Laten we elkaar dus niets wijsmaken. Wanneer ik over "fascisering" spreek, dan denk ik aan het aanbrengen en uitwerken van technokratiese en fascisties-korporatieve ordeningsmodellen. Agnoli spreekt in dit verband van een programma van sociale symetrie of van "planification". Voor wat dit laatste betreft gaat het om Franse plankommissies. Deze worden volgens dezelfde tripartite vertegenwoordiging van vakbonden, ondernemers en staatsfunktionarissen samengesteld, die karakteristiek was voor de korporatieve organen in het fascistiese Italië. Het is opmerkelijk dat juist wat dit onderwerp betreft Nederland als h e t Europese voorbeeld geldt waar het korporatisme sluipend (dus in aanleg zonder fascistiese staatsgreep) het verst is voortgeschreden. Op de Nederlandse situatie wil ik nu verder ingaan.

Deskundigheid

Met betrekking tot de situatie in Nederland konstateert Glastra van Loon (de ontslagen staatssekretaris) dat een redelijke en billijke verdeling van de nationale welvaart niet meer kan worden overgelaten aan het "vrije spel der maatschappelijke krachten",etc. Het verdelen is mede de taak van de overheid geworden. Dit brengt verschuivingen in het recht mee. Waarbij ik aanvul dat de kapitalistiese ekonomie intakt blijft om de gewindrift als irrationele motor achter een zich rationeel voordoende maatschappijstruktuur nog meer versluierd wordt. De verschui-

vingen waarover Glastra van Loon sprak doen zich ondermeer voor op het vlak van territoriale (gemeentelijke en provinciale) naar funktionele (bedrijfstakgewijze) decentralisatie. Met deze laatste kategorie, de funktionele decentralisatie ben ik beland bij de publiekrechtelijke bedrijfsorganisatie. Wat wordt nu met die verschuivingen bereikt? Welnu, "dit alles leidt tot koncentratie van deskundigheid in gespecialiseerde organen en kommissies, die afbreuk doet zowel aan het prestige als aan de invloed en de aantrekkelijkheid van de territoriaal georganiseerde vertegenwoordigende lichamen(..)"(Glastra van Loon). Zo treedt er een verplaatsing op van het zwaartepunt vàn de volksvertegenwoordiging nààr de regering, aldus Glastra van Loon, die vervolgt met: "De klassieke opvatting van demokratie als regering door of althans in overeenstemming met de wil van de volksmeerderheid is op de nieuwe verhoudingen niet meer toepasselijk (..)". Natuurlijk vindt besluitvorming in het parlement nog wel bij meerderheid plaats; de vraag is echter onder welke 'druk' de parlementariër staat bij de vorming van zijn mening om tot een besluit te komen. Die druk wordt ontwikkeld uit 'deskundigheid' en 'samenstelling' van de advieslichamen. Met dit laatste wordt het volgende bedoeld.

Voorparlement

Zoals men zal weten bestaat er een Sociaal Ekonomiese Raad (SER). Deze raad is een adviesorgaan van de regering. Ze is ingesteld bij de 'Wet op de bedrijfsorganisatie'(1950). De raad is samengesteld uit drie groepen personen (tripartite samenstelling). Deze drie groepen hebben evenveel zetels (paritaire samenstelling). Tweederde van het aantal zetels wordt ingenomen door leden van erkende werknemers- en werkgeversorganisaties. Eenderde bestaat uit aangewezen 'kroonleden'. De leden heten bij uitstek deskundig te zijn. Hier doet zich voor dat een advies van de SER niet uitsluitend vanuit 'belang' maar vanuit 'deskundigheid' wordt opgesteld en daarmee een kompromiskarakter krijgt. Histories gezien heeft zich het volgende voorgedaan. Eerst gold dat de macht aan de burgers was (Franse Revolutie). Deze macht dreigde over te gaan (als sukses van de revolutionaire strijdbaarheid) op de arbeiders. Het antwoord van het Kapitaal daar op was dat de macht eigenlijk aan de deskundigen hoorde (vergelijk de hiermee samenhangende strijd over de waardevrijheid van de wetenschap, die zich rond de laatste eeuwwisseling inzette). Bovendien bleek het Kapitaal bereid te zijn macht te 'delen'. Dit 'delen geschiedde evenwel niet in een demokraties - maar in een korporatief model. Al te graag hebben Nederlandse sociaaldemokraten geloofd, dat dit hen wéér een stapje dichter bij de

door hen gewenste politieke (over-) macht zou brengen. Toch had Troelstra reeds in de beginjaren twintig ook zijn huiver. In zijn toelichting op een door hem ingediend amandement wees hij erop, dat de instelling van de Hoge Raad van Arbeid een mogelijke aantasting van de vrijheid van het parlement kón betekenen. Deze raad kón volgens hem het karakter van een soort voorparlement krijgen, "waarin belangrijke sociale zaken worden bedisseld, waarbij men zich dan aan elkaar min of meer gebonden heeft, zodat, als de zaken bij de Kamer komen, het parlement vrijwel voor een fait accompli staat". Scholten (momenteel hoogleraar politikologie), bij wie ik Troelstra citeerde, acht het gevaar waar de leider van de SDAP op wees niet denkbeeldig. Vooral door het kompromiskarakter van de adviezen (de partijen hebben elkaar weten te 'vinden') en de kwasi-neutraliteit van de 'deskundigen' geven deze adviezen een zwaarte, die de besluitvorming in het parlement beslissend kunnen beïnvloeden. In die zin lijkt het gerechtvaardigd om van de SER te zeggen dat ze de funktie van een voorparlement vervult.

Uitholling

Naar een opdeling van de 'volksmacht in een Ekonomiese Kamer (soort SER) en een Politieke Kamer (huidige Tweede Kamer) wordt in Nederland reeds van het eind van de vorige eeuw gestreefd. De achtergrond hiervan is de door de christelijken en liberalen nagestreefde veiligstelling van de private eigendom van de produktiemiddelen. Dit laatste geldt als grondslag van de maatschappelijke verhoudingen (toen en nu). Wel aanvaardde men in de loop der tijd inbreuken op de eigendom, zodat zelfs gesproken werd van 'uitholling' van de eigendom. Deze tendens werd 'vermaatschappelijking van de eigendom' genoemd. Sociaaldemokraten spraken daarnaast van 'socialisatie van de produktiemiddelen'. Op den duur zijn de begrippen 'vermaatschappelijking' en 'socialisering' aan elkaar gelijk geworden. Ik pleit ervoor deze begrippen gescheiden te houden. Onder 'vermaatschappelijking' versta ik dan 'uitholling' van de privaateigendom, waarbij de uitholling wordt gekenmerkt door beperkende regels om bij de aanwending van de eigendom geen direkte nadelen voor andermans eigendommen (of rechten) te doen ontstaan. Buiten deze omschrijving vallen maatregelen die de uitbuiting van de arbeidende klasse moeten opheffen. Dit is alleen op te heffen door 'socialisering' van de produktiemiddelen, waarbij het gaat om de private eigendom af te schaffen en er gemeenschappelijke eigendom voor in de plaats brengen. Ik denk hier niet aan abstrakt juridiese ingrepen. Het gaat natuurlijk om het fundamenteel anders inrichten van beheerssystemen. Waar tot op dit moment

door niet-socialisten over 'vermaatschappelijking' wordt gesproken, gebeurt dit om te maskeren dat de privaateigendom blijft bestaan, waarmee tevens de kapitalistiese produktiewijze instand blijft.

Overheid/Bedrijfsleven

De vermaatschappelijking waarvan bij het doorvoeren van allerlei wettelijke maatregelen sprake is, levert als resultaat een korporatieve maatschappij op. Reeds staan grote delen van het maatschappelijk gebeuren in Nederland onder kontrole van 'beroepsstanden'. Als er van uitholling sprake is dan is het wel van de volksmacht. In dit verband moet mede gedacht worden aan het opnieuw in de aktualiteit zijn van de'gewestvorming'. Het is de bedoeling een groot aantal zaken aan de kontrole van de gemeentebesturen te onttrekken. Zo heet het tijdens een studiedag begin dit jaar, dat 'overheid en bedrijfsleven elkaar nodig hebben en moeten nagaan hoe bestuurlijke beslissingen op elkaar kunnen worden afgestemd'. Ook valt de vraag om regionale Sociaal Ekonomiese Raden te beluisteren. Voor het bedrijfsleven zijn de vele afzonderlijke gemeentes vaak een ernstige sta in de weg. De gewesten zullen, samen met de regionale SER-s, betere partners voor hen zijn. Het bedrijfsleven krijgt dan met één tegenspeler te doen. Het gewest wordt vervolgens met de zorg opgezadeld om de onder haar resorterende en morrende gemeentes kalm te houden. Dit zal het 'bestuur' duurder maken (bijvoorbeeld uitgedrukt in méér ambtenarensalarissen). Langs deze weg heeft het bedrijfsleven dan opnieuw kans gezien een deel van haar oorspronkelijke kosten af te wentelen op de gemeenschap, zonder dat daar effektieve kontrole van die gemeenschap in de bedrijven voor in de plaats komt. Het probleem van de 'gewestvorming' laat ik nu rusten. Ik vervolg met een schets van wat onder een korporatieve maatschappij wordt verstaan.

II

De sluipende beweging die het korporatisme in Nederland maakt, werd reeds vijftig jaar geleden door Biemand gesinjaleerd. Biemond stelde toen vast, dat 'de organiese drang in het staatsrechtelijke leven onverholen in onze volksvertegenwoordiging tot uiting komt'. Biemond schreef dit toen Troelstra van zijn huiver in het parlement stond te getuigen.
De 'organiese drang' duidt op 'natuurlijke strukturen', waarin een 'samenvoegende kracht' werkzaam is. Als natuurlijke strukturen worden aangemerkt het gezin, de staat en ... geleidelijk aan de bedrijfsgemeenschap. Zoals vader, moeder en kinderen elkaar vinden in het gezin, zo zullen ook werknemers en werkgevers elkaar vinden in de 'ekonomiese bedrijfsorganisatie'. Deze samenvoeging, met andere woorden deze ontkenning van de onverzoenlijke tegenstelling tussen Kapitaal en Ar-

VOLKISCHER

BEOBACHTER

Fotomontage: Hein van Schendel STRAUSS

beid, maakt de kern uit van de gedachte die achter de instelling van de publiekrechtelijke bedrijfsorganisatie zit. De bedrijfsschappen of beroepsstanden waaruit deze organisatie is opgebouwd, hebben de pauselijke zegen meegekregen. Daarom is het niet verwonderlijk dat het juist rooms-katholieke juristen zijn, die als eersten gingen ijveren voor een korporatieve opbouw van de samenleving. Maar ook van andere huize bleek men voor deze gedachte geporteerd te zijn. Zo wilde de AR-voorman Abraham Kuyper het individuele kiesrecht afschaffen en daarvoor in de plaats een 'organies kiesrecht' brengen. Zijn idee was dat de 'natuurlijke organen' een bestuur moesten kiezen. Hij stelde zich voor dat slechts het hoofd van het gezin (vader) stemgerechtigd was. Vanuit een andere hoek (Treub) werd in 1908 voor het instellen

van een 'organiese' Eerste Kamer (een soort SER) gepleit. Ook in het buitenland waren zulke geluiden te horen. De Engelse Fabian-socialisten S. en B. Webb stelden voor te komen tot twee parlementen: een voor juridiese en een voor ekonomiese vraagstukken. De Italiaan Mussolini opperde dat aan belanghebbenden van rechtswege een plaats moest worden gegeven in de organisatie van het staatsbestuur. De leden van het parlement moesten door de organisaties van belanghebbenden (de korpora's) worden aangewezen (korporatieve staat). Van welke politieke richting men ook met soortgelijke regelingen kwam aandragen, telkens stond men een maatschappelijke organisatie voor, waarin overleg en harmonie doel was. Om dit te bereiken werden de mensen niet ingedeeld naar de plaats die zij innamen op de arbeidsmarkt, maar naar de funktie die zij verrichtten in de maatschappij. De strukturele uitwerking van deze gedachten moet als een te realiseren zaak worden geschat. Anders kon Biemond nauwelijks serieus in 1922 voorstellen om de staatsrechtelijke struktuur van zijn tijd in overeenstemming te brengen met de staatsrechtelijke praktijk van diezelfde tijd. Zijn voorstellen kwamen op hetvolgende neer:

- kleine gemeenten tot 'gouwen' samenvoegen (denk aan 'gewestvorming'),
- gemeenteraden 'organies' samenstellen (denk aan de overgang van territoriale naar funktionele decentralisatie; instellen van 'funktionele raden', bijvoorbeeld de Raad voor de Detailhandel, is momenteel schering en inslag.),
- tegenover een in groepen gesplitst parlement een uitvoerende macht stellen van één persoon die boven de groepen staat.

Organiese staatsleer

Omstreeks 1895 werd de idee van de organiese staatsleer door Abraham Kuyper in Nederland geïntroduceerd. Kuyper wilde zich tegen het individualisme in het staatsrecht dat sinds de Franse revolutie overheerste, afzetten. Een van de peilers van de organiese staatsleer is de publiekrechtelijke bedrijfsorganisatie. Daarnaast staat het organisatieprincipe dat zegt dat zekere problemen moeten worden aangevat door mensen en/of groepen die ze kunnen aanvatten. Als blijkt dat ze niet voldoende zijn toegerust om tot een behoorlijke oplossing van het probleem te geraken, moet een naast hogere groep zich ermee bemoeien.
Dit principe heet bij rooms-katholieken het 'subsidiariteitsbeginsel' (subsidiair=in de plaats tredend), bij de protestanten 'soevereiniteit in eigen kring' en bij de sociaaldemokraten 'het principe van centralisatie en de-

centralisatie'. Los van de publiekrechtelijke inslag is dit een akseptabel organisatieprincipe. Maar dat is het hem juist, het staat er in kringen van het roomse en protestantse bedrijfsleven niet los van. Daarom moet een onderscheid worden gemaakt tussen de christelijke en sociaaldemokratiese invalshoek.
De christelijken houden vast aan de private eigendom. De rooms-katholieken bijvoorbeeld vallen hiervoor terug op argumenten die door Thomas van Aquino (1225-74) zijn ontwikkeld. Omdat ze - al dan niet uitgesproken - tot op deze dag gehuldigd worden, vat ik ze samen.
Ten eerste zou de private eigendom aanleiding geven om een betere zorg voor zaken te dragen. Ten tweede bewerkt de private eigendom een betere orde. Uit de verdeling van de produktiemiddelen ontstaat nl een harmonieuze werkverdeling. Het derde argument wordt ontleend aan de idee dat,wanneer velen een zaak gemeenschappelijk zouden hebben, er gemakkelijk ruzie kan ontstaan. Bovendien gaat men uit van een natuurlijke 'wervingsdrang' van de mens. Daar het rooms-katholieken enerzijds niet hun bedoeling is de private eigendom af te schaffen en anderzijds niet hun uitdrukkelijk doel is om 'uitwassen' (door misbruik van de eigendom) aan te wakkeren, voelden zij de noodzaak een bepaald maatschappelijk systeem te ontwikkelen. Dit systeem moest het antwoord zijn op de sinds 1850 ontketende klassenstrijd die door arbeiders werd gevoerd om voor eens en altijd af te geraken van de oorzaken van hun armoede. Zo komt christelijk (en liberaal) harmonie-denken tegenover socialisties konfliktdenken te staan. Met een beroep op de 'traditie'(gildenmaatschappij) en een verwijzing naar 'eeuwige waarden'(natuurrecht) spijkerde men in anti-socialistiese kringen een 'organiese' ordening in elkaar. Zo'n ordening wordt wel korporatieve ordening genoemd. Deze ordening wordt aangedragen als een middenweg tussen de uitersten van de vrije, kapitalistiese ekonomie en het staatssocialisme. Het kapitaal'vermaatschappelijkt' doordat overheidsingrijpen belangrijk wordt! De maatschappij krijgt met andere woorden meer en meer een publiekrechtelijke inslag. Een facet hiervan is een instituut als de kollektieve arbeidsovereenkomst (cao) en de latere mogelijkheid deze cao algemeen verbindend te verklaren. Ook het verplichte lidmaatschap van een bedrijfsorganisatie heeft ermee te maken.
Een belangrijk kenmerk is bovendien dat de door de centrale overheid ingestelde of erkende 'lagere' organen 'ordenende bevoegdheid' hebben. Onder de gezichtshoek van de ordenende bevoegdheid

is er een overeenkomst tussen de gilden en de nieuwe bedrijfsschappen. In het korporatisme zijn deze elementen ingebouwd. In navolging van anderen spreek ik van een korporatieve maatschappij als het bedrijfsleven publiekrechtelijk is ingepast in het maatschappelijk gebeuren, zonder evenwel direkte staatkundige invloed te hebben (welke verband houdt met de hen toekomende verordenende bevoegdheid). Wordt deze korporatieve onderbouw doorgetrokken naar de centrale staatkundige organen, dan is er sprake van een korporatieve staat. Mussolini heeft het korporatisme in Italië tot in de centrale organen van de staat doorgetrokken. De leer, die hij hieraan ten grondslag legde, wordt fascisme genoemd.

Fascisme

In 1928 verschijnt de Nederlandse vertaling van 'De staatstheorie van het fascisme'. Dit werkje is door Rocco - onder het bewind van Mussolini minister van justitie - geschreven , die stelt dat het fascisme de oude (atomistiese en mechaniese) staatsteorie die de basis van de liberale en demokratiese leerstellingen vormde, vervangt door een organiese en historiese gedachte.
Met de term 'organies' maakt Rocco de overstijging van het individu mogelijk. Het heet dat maatschappelijke groepen als gedeelten van het menselijke geslacht een levensduur en gezichtsveld bezitten, die de levensduur en het gezichtsveld van individuen overschrijdt. Het fascisme maakt daarom het individu ondergeschikt aan de groep (in konsekwentie: de staat) maar het schakelt het niet uit...zo verzekert Rocco. Voor het fascisme is de maatschappij het doel en het individu is zijn middel. Het hoogste doel is de 'verwezenlijking van de staat'. In ekonomiese zin betekent dit de uitschakeling van klassenstrijd onder het laten voortbestaan van de private eigendom. Het belang van de arbeidersklasse kan zo worden voorgesteld als een bijzonder belang, dat aan het algemeen belang (het belang van het Kapitaal) ondergeschikt moet worden gemaakt. Alle(wettelijke) regelingen die getroffen worden, zijn erop gericht om de harmonie tussen de twee tegenstrijdige belangen te bewerkstelligen. Harmoniseren betekent hier dus onderschikken van arbeidersbelangen aan kapitaalsbelangen. De (fascistiese) staat verschijnt zo als het meest perfekte instrument, dat de heersende klasse ooit in handen had. Net zoals de leiding van een onderneming sterk moet zijn, ligt het voor de hand dat de staat sterk moet zijn. In de onderneming valt die leiding volgens het fascisme van nature toe aan de eigenaar. De staat zal daarom de rechten en de vrijheden,

die aan de partikuliere eigendom van het geldkapitaal vastzitten, beschermen. Het fascisme verzekert dezelfde natuurlijke orde, die door zekere katholieke, protestante en liberale kringen zo van node wordt geacht.

Sterke leiding

In een uiterst verholen vorm heeft men reeds vroeg in het Nederlandse staatsbestel elementen van het principe van de 'sterke leiding' ingebouwd. De huidige Nederlandse politiewet noemt de burgemeester het hoofd van de (plaatselijke) politie. De taak van de politie is mede het handhaven van de rechtsorde. Slechts dat kan worden gehandhaafd, waarvan reeds sprake is dat het bestaat, met andere woorden de politie moet de huidige kapitalistiese rechtsorde handhaven. De taak van de burgemeester daarin is het handhaven van de openbare orde; dit begrip heeft rechtstreeks te maken met onze 'rechtsorde'. Burgemeesters zijn dientengevolge handhavers van een kapitalisties stelsel. Bovendien plegen burgemeesters niet te worden gekozen, maar door het 'hoogste gezag' te worden aangewezen. In onze zgn. demokratiese samenleving blijken fascistiese elementen te zijn ingebouwd. (Waarmee ik niet beweer dat alle burgemeesters fascisten zijn; ik praat hier niet over mensen, maar over instituten.)

De konstatering dat onze maatschappij vol fascistiese elementen zit, is geen nieuwe noch opmerkelijke konstatering. Reeds in 1922 werd de (fascisties-)korporatieve gedachte bij een grondwetswijziging erkend. Het werd toen mogelijk gemaakt bijzondere lichamen toe te rusten met verordenende bevoegdheden. In 1938 werd deze gedachte nog eens uitdrukkelijk bevestigd. Het resultaat ervan vindt men in de huidige grondwet (art. 159-162) terug. Een uitwerking treft men aan in de SER en de uitgebreidere vormen van publiekrechtelijke bedrijfsorganisatie (PBO).

De PBO van 1950 is uitdrukkelijk gezien als een 'ontlasting' van de centrale overheid...Een kleine tien jaar na het instellen van de PBO-organen vroeg Romme (leider van de KVP) om het overdragen van wetgevende taken van het parlement aan deze organen, terwijl Oud(leider van de VVD) opperde om de Eerste Kamer uit vertegenwoordigers van maatschappelijke groeperingen ('organies') samen te stellen.

Deze korporatistiese tendens, door de rooms-katholiek Aalberse ingezet (en in 1919 resulterend in de instelling van de Hoge Raad van de Arbeid - een soort voorloper van de SER -) is nog in volle gang. Een andere roomse voorman (Veraart) had eveneens gewezen op het nut van de PBO. Het resultaat daarvan was dat in 1907 in de 'wet op het arbeidskontrakt' een be-

paling over de cao werd opgenomen. In 1937 komt dan de geheel in de publiekrechtelijke sfeer getrokken 'Wet op het algemeen verbindend en onverbindend verklaren van bepalingen van de cao' tot stand.

Sociaaldemokraten

Voor zover de sociaaldemokraten hebben meegewerkt aan het brengen van de klassenstrijd in publiekrechtelijk vaarwater is dit zeker met andere motieven gebeurd dan waarom alle overige partijen dit deden. De PBO is door de sociaaldemokraten niet als eindstation gezien. Voor christelijken en anderen gold de PBO wel als einddoel.

Hierin komt tevens iets te voorschijn, waarover nog niet is gerept. Het fascisme wil de staat bestendigen (uitbouwen), het socialisme niet. Daarachter ligt de wil om de private eigendom van de produktiemiddelen resp. wel of niet in stand te houden. Hoewel vele sociaaldemokraten de term 'socialisering'(verwerping van de private eigendom) niet meer in de mond durven te nemen, blijft dit toch h e t middel om tot socialisme te komen.

De sociaaldemokraten zijn echter ver van het socialisme afgeweken, maar het heeft er de schijn van dat sommigen terugkeren op hun schreden. Dat is onder meer op de maken uit de brochure Fijn is anders van de Industriebond NVV.

De Industriebond meent dat een instituut als de SER ontstaan is, 'omdat wij dachten dat de problemen in de samenleving werden opgelost als werknemers en werkgevers - al dan niet samen met de overheid - er de schouders onder zetten. Helaas weten we nu beter.'

De sociaaldemokraten hadden veel eerder 'beter kunnen weten'. Na de eksperimenten met de 'Kamers van de Arbeid'(1897), de 'Ekonomiese Raad' (1932), de 'Bedrijfsraden' (1933), kwam dan eindelijk de Woltersomse organisatie.

Direkt na de Duitse inval riep de bezetter een kommissie in het leven, die onder voorzitterschap van Woltersom kwam te staan. Deze kommissie kreeg tot taak een publiekrechtelijke bedrijfsorganisatie op poten te zetten. Het kenmerkende onderscheid met de vooroorlogse voorstellen heet te zijn:

a. het ontbreken van de medezeggenschap van de arbeiders (-maar die ontbrak effektief toch al-),
b. de hantering van het 'Führerprinzip' (-maar de baas bleef de baas, ook in de voorgaande situatie-).

In literatuur over dit onderwerp wordt steevast gezegd,dat na de oorlog 'bij gebrek aan beter' (!) deze bedrijfsorganisatie bestaan bleef. Wel'gezuiverd' of 'gedemokratiseerd', maar hij bleef bestaan. Tot deze in 1950 in de 'Wet op de Bedrijfsorgani-

DE AS
Reeds verschenen:
jaargang 1
nr. 1 - Syndikalisme
nr. 2 - Marxismekritiek
nr. 3 - Anarchisme vandaag
nr. 4 - Vrouwenbevrijding
nr. 5 - Zelfbeheer
nr. 6 - Registratie
jaargang 2
nr. 7 - Energie
nr. 8 - Anarchisme & parlement
nr. 9 /10 - Opvoeding, onderwijs, misvorming
nr. 11- Vakbeweging in de krisis
nr. 12- De grote depressie
jaargang 3
nr. 13- Terrorisme
nr. 14- De voordelen van de godsdienst

satie' werd opgenomen.
Nog een andere regeling werd tijdens de Duitse bezetting ingevoerd. Ik doel hier op een deel van ons huidige ontslagrecht, het Buitengewoon Besluit Arbeidsverhoudingen (BBA van 1945). Dit is wèl na de bevrijding in werking getreden, maar het bevat grotendeels regelingen die tijdens de fascistiese overheersing tot stand gekomen zijn. Ook hiervan heet het dat het nog niet is vervangen, omdat het zo goed voldoet.
In dezelfde sfeer waarin het BBA werd aanvaard, vonden Kapitaal en Arbeid zich in de Stichting van de Arbeid (sinds 1945). Het doel van de stichting was:
1. de orde in het bedrijfsleven handhaven,
2. de terugkeer naar normale verhoudingen tussen werknemers en werkgevers bevorderen,
3. duurzame goede sociale verhoudingen in het bedrijfsleven verzekeren.
Wat de Stichting van de Arbeid privaatrechtelijk had na te streven, moest ook door de SER als publiekrechtelijk lichaam worden nagestreefd: verduurzaming van de overlegsituatie, onder voorwaarde dat werkelijke zeggenschap van de arbeidende bevolking tot nul gereduceerd bleef.
De Industriebond NVV blijkt dat momenteel beu te zijn.

LITERATUUR

Agnoli J., De burgerlijke maatschappij en haar staat (inklusief de diskussiebijdragen), in: Fascisme en burgerlijke demokratie; SUN, Nijmegen/1971
Bouman dr. P.J., Sociale opbouw; Paris, Amsterdam/1941
Glastra van Loon mr. J.F., Elementair begrip van het recht;Bohn, Haarlem/1970
Haren mr. dr. I.A.C. van, Inleiding tot het Nederlandse arbeidsrecht; Bohn, Haarlem/1972
Knuvelder G.Volk en staat; Thijmfonds, Rotterdam/1936
Ponsioen dr.J. en Veldkamp dr. G.M.J., Vraagstukken der hedendaagse samenleving;Brand, Bussum/1956
Rocco prof.A.,De staatstheorie van het fascisme; Leopold, Den Haag/1928
Scholten dr. G.H., De sociaal-economische raad en de ministreriële verantwoordelijkheid; Boom, Meppel/1968

okkultisme: springplank voor fascisme?

egbert bömers

Wie mocht denken dat de macht alleen uit de loop van een kanon of geweer komt, kan nog voor verrassingen komen te staan. Zonder op de ellenlange voorgeschiedenis van de fascistiese bewegingen van de 20e eeuw in te gaan, zal het toch wel duidelijk zijn dat de bijna 100 miljoen mensen in de afgelopen terreurgolf niet alleen met de technologie - die de wapens maakt - zijn omgebracht. Al zou de burgerlijke psychologie haar onderzoekingen in versneld tempo afwikkelen, dan nog zal 'het rode knopje' op de mensen die de wapens ter hand nemen natuurlijk niet ontdekt worden.

Onze eeuw is wel eens de eeuw van de psychologie genoemd. Alles wijst erop dat daarmee gedoeld werd op de grote ontdekkingen die 'op het gebied van de geest' verwacht werden. En dat is niet zo verwonderlijk als men bedenkt dat door Wilhelm Wundt in 1879 het eerste psychologiese laboratorium naar het voorbeeld van de bewonderde natuurwetenschappen was geopend. Daarna begon het cijfermatige, experimentele onderzoek naar de bewustzijnsgewaarwordingen, reaktietijden, geheugenfunkties en associaties, etc, in de moderne psychologie nog steeds een voorwerp van studie. Het zal over vier jaar dus precies een eeuw geleden zijn, dat de burgerlijke psychologie zich losmaakte uit de autoritaire omhelzing van de filosofie, in vroeger tijden de dienstmaagd des heren, bijna de spreekbuis van 'de Geest' die ons bezielt. Het was uitgerekend in de tijd van Wundt - een man die nooit lachte of speelde - dat het okkultisme dat zich vooral na 1848 in een grote burgerlijke belangstelling mocht verheugen, een organisatievorm als nooit tevoren in de teosofie bereikte.
Deze 'universele broederschap' zonder dogmatiek sloeg erg aan: de al tientallen jaren durende onkerkelijkheid waaraan Nietzsche's Anti-Christ het zijne had bijgedragen, de heersende neo-romantiek met loodzware dweperijen over overgevoelig zieleleven, de toen al zo geheten Nieuwe Mystiek, plus de levendige belangstelling voor het oeroude heidendom, boden de 'zoeker naar het hogere' alle kansen in de 'nieuwe religie' van de teosofie. Het genootschap, in 1857 te New York opgericht door o.a. Madame Blavatsky, verspreidde talrijke zelf geschreven boeken, brochures en andere lektuur en opende filialen in alle westerse landen. (Ook nu weer is het Kosmies Bewustzijn een ty-

pies Amerikaans eksport-produkt) Kaderleden als Annie Besant, een ongelooflijke véél-schrijfster, hielden voordracht na voordracht. In 1895 scheurde het Theosofisch Genootschap in een Amerikaanse sektie en een vereniging die vanuit India de okkulte leringen uitdroeg. Wat hield de 'nieuwe wereldreligie'in? Oosterse en westerse filosofie, wetenschap en mytologie en nog veel meer werden tot één grote brei verwerkt, waarvan een komputer finaal defekt zou raken. Maar in die goeie ouwe tijd waren er nog geen komputers (wel de voorlopers) en de bourgeoisie en de oude aristokratie leken het vooral voor zoete koek te slikken. De natuurwetenschappen hadden het in de 19e eeuw - net als nu trouwens - bar en boos gemaakt, zoals de loonslaven in de geindustrialiseerde westerse landen in hun lange werkdagen ondervonden. Maar het is nog nooit aangetoond dat de vlucht uit de Rede juist bij die arbeiders en boeren is begonnen: integendeel, alles lijkt erop te wijzen dat de verveelde burgerij en de mokkende adel hun toevlucht zochten bij de okkulte leesstof en de (thuis te houden) spiritistiese séances. Bovendien was er keuzemogelijkheid genoeg, want in elk land waren er vele tientallen genootschappen, sekten en geheime bonden.

TEKENS EN SYMBOLEN

Het nationalisme, opkomend in de vorige eeuw, was gericht op de vestiging van één land met één volk onder één leider. Vooral in de Duitstalige landen als Duitsland, Oostenrijk, delen van Hongarije en Tsjechoslowakije komt(na 1848!) een groeiende achterdocht en afkeer op tegen revolutionairen, het Jodendom en andere 'vreemdelingen' als kleurlingen en'samenzwerende' Vrijmetselaars. De 'internationale' jood (waarvan Marx h e t stereotype was) kende geen gevoel of'ziel', zijn geest was materialisties en onkreatief. Hij en de andere 'ondermensen' zouden geen plaats kunnen vinden in het 'uitverkoren Groot-Duitse Volk'. Vóór de eeuwwisseling al is de vermenging van nationalisme en mysticisme - doorspekt met okkultisme - tot stand gekomen.

Na 1900 - in de préfascistiese periode - verschenen de felle antisemitiese blaadjes haat-blaadjes, voorzien van hakenkruizen, oude 'noordse' tekens, passend in de rage van het Pangermanisme. De swastika was toen - net als nu voor de Hells Angels - een vaak gekozen symbool: Hindoegoeroes, teosofen en padvinders tooiden zich al vóór het nationaal-socialisme met het haken- of Boeddakruis. Het teken was 'in' en allerlei fabrieken kozen het als hun handelsmerk.

Hitler, Himmler, Hess en andere top-Nazi's - bekend om hun grote belangstelling voor het okkultisme en mysticisme - gebruikten de

'Het opnemingsvermogen van de massa is uiterst beperkt en haar begrip zwak...De propaganda moet dan ook meer tot het gevoel dan tot het verstand van het publiek spreken.'
'Men kan door een vernuftige en konsekwente propaganda de mensen wijs maken dat de Hemel een Hel, of dat het ellendigste leven een Paradijs is.'
'Want de meest schaamteloze leugen laat altijd een spoor achter, zelfs indien zij is weerlegd; een feit dat aan alle beroepsleugenaars in deze wereld bekend is en ook aan allen die met elkaar samenzweren in de kunst van het liegen.'
ADOLF HITLER in MEIN KAMPF

symbolen van het Pangermanisme , kortom ze pikten alles wat in hun kraam te pas kwam. Hitlers "Mein Kampf" en "Der Mythos des 20. Jahrhunderts" van de partijfilosoof Rosenberg bijvoorbeeld hadden de zelfde struktuur als de okkulte bestesellers van - vooral - Blavatsky. Alles werd met alles in verband gebracht tot een onverteerbare berg spagetti ontstond.
Als we voorbijzien aan de ekonomiese gangmakers en profijttrekkers van de eerste wereldoorlog - het 'geestelijke' is hier meer ter sprake - komen er in de stromingen van deze , door de nostalgiedwepers van nu, geidealiseerde tijd enkele overeenkomsten aan de oppervlakte. Laat ik er een paar noemen die te maken hebben met de ontmanteling van de 'Autoriteit' van wie men denkt dat hij in de zestiger jaren in zijn hemd is komen te staan.

OKKULTISME:VOER VOOR IDEALISTEN
Het okkultisme heeft altijd de grootste aanhang verworven in de bevolkingsgroepen met ontwikkeling. Vooral de vóórlaatste golf die in de vorige eeuw zichtbaar werd, lijkt veel gefrusteerde intellektuelen of wat zich aan deze élite spiegelde, opgetild te hebben. In die tijd treft men onder de publicerende okkultisten veel ideologiesdaklozen aan die na utopisties-,romanties- of

christelijk-socialisme, na ateïsme, feminisme of maltusianisme, hun heil zochten in het mysterie van de bovennatuur. ('Dr.' Annie Besant is h e t voorbeeld voor deze idealistiese zwerftocht, die haar naar de ondogmatiese teosofie leidde.)
De afkeer van de 'pluizerige, cijfermatige' wereld van het technokraties bolwerk der universiteiten schijnen velen gedeeld te hebben. Het mysticisme lonkte met een 'leefbare wereld met ruime plaats voor het gevoelsleven', inderdaad een goed ding. Het georganiseerde mysticisme als de teosofie en later (na 1913) ook de afgesplitste antroposofie van Rudolf Steiner, voorzag in deze behoefte. Het maakte reklame voor een intuïtief, gevoelsmatig en dus direkt inzicht in de verborgen wetten van de natuur, het menselijk zieleleven in het bijzonder. (De teorieën van Goethe golden als favoriet)
Het 19e eeuwse feminisme heeft wellicht daarom zo'n grote konkurrentie gevonden in de reaktionaire 'geesteshouding' die Liefde, Broederschap, Barmhartigheid en Gevoeligheid veronderstelde. Opvallend is het grote aantal vrouwen dat -bijv. als kontaktpersonen voor de teosofie - gevoelig bleek te zijn voor de nieuwe religies.
Met wellicht als enige uitzondering het Esseniaansme (dat in Parijs vóór de eeuwwisseling temidden van tientallen andere genootschappen, aanhangers verwierf), waarin Jeanne d'Arc de rol van een vrouwelijke messias toegedacht was, lijken de mystici altijd de een of andere mannelijke wereldredder verwacht te hebben. Hetzij Satan, Christus - Aries of Oosters zoals 'Moeder' Besants Krishnamurti -, hetzij de Meester of Hoeder: de idolen van allerlei geheime leringen droegen de mannelijke rol als voorbeeld aan.

Het mysteriegedoe was, altans naarbuiten, op de wereld van de Geest gericht, zodat de afkeer van het Vlees, de lichamelijkheid een gegeven was. De mystiek die een ruime plaats in het okkultisme kan innemen, kenmerkt zich immers door een streven naar losmaking van het stoffelijke. De zintuigelijke ervaringen worden als 'illusies' opgevat en het lichaam (Plato's 'kerker') verhindert in die gedachten de éénwording met het Goddelijk Wezen (in of buiten de mens gedacht). Daarom is het okkultisme, het mysticisme met name, a-seksueel of zelfs anti-seksueel.
Toch bedriegt ook hier de schijn, want over de homoseksualiteit van vooraanstaande teosofen is indertijd veel te doen geweest. De vegetariër-mystikus Hitler stond bekend om zijn hartgrondige hekel aan homofielen die hij òf liet vermoorden (SA-topman Ernst Röhm) omdat dat trouwens in zijn machtsstreven uit-

stekend van pas kwam, òf als de tegenstander niet op een andere wijze te besmeuren viel daarvoor liet doorgaan. In Wilhelm Reichs massapsychologie komt het georganiseerde mysticisme, waartoe ook de fascistiese wereldbeschouwing te rekenen valt, als uitgekiende psychologiese manipulatie uit de verf. In de visie van Reich nam dit mysticisme de rol van kerkelijke godsdiensten over in het onderdrukken van de 'seksuele energieën' met het doel de mensen te onthechten aan hun lichamelijke (zelf)bevrediging, kort gezegd: om ze tot de mystieke 'geesteshouding' te dwingen.

VEEL KINDEREN,GEEN KINDERSPEL

Ook het laatste, de antiseksualiteit van het mysticisme, sloot goed aan bij de eerder genoemde mannelijkheidskultuur, het droeg bij tot de burgerlijk-christelijke visie op de rol van de vrouw als producente van kinderen en de centrale funktie van het gezin in de samenleving. Het fascisme van Italië, Duitsland en Japan heeft deze pasklare denkbeelden niet alleen in dank afgenomen, het werd zelfs één van de doktrines van de pseudo-ideologieën. 'Gezonde' vrouwen in een 'gezond' gezinsleven moesten 'gezonde, nietverwijfde en energieke' mannelijke nakomers voor de raszuivere bevolking van het Rijk voortbrengen. De vrouwen werden geroemd om hun schoot, zoals de fokker zijn stamboekkoe vertroetelt.

De 'spelende' mens kon noch in het okkultisme, noch in het fascisme aan zijn (haar) trekken komen. Want boven alles waren ze autoritair. De Engelse journalist G. Ward Price - herhaalde malen bij Hitler en Mussolini te gast - schreef:'De bevelen van de Leider, zowel toen als nu, zijn absoluut. Op hun eigen gebieden beschikken de ondergeschikten over een soortgelijke autokratiese macht. In alle kwesties van partijdoktrine spreekt Hitler met de autoriteit van een paus: plicht in de lagere rangen, autoriteit in de hogere rangen.' De vergelijking met de paus is treffend, want er had ook kunnen staan de Magiër. Elke woordvoerder van het okkultisme is gelijkhebberig en pedant, omdat hij zich beroept op de Oude Wijsheid, Geheime Leer of Oude Meester-Magiërs vanaf de alleroudste tijden tot en met de schrijver van het laatst gelezen okkulte boek. Het okkultisme lijkt - net als sommige takken van wetenschap - altijd gelijk te hebben, het gelooft of doet geloven in de absolute kracht van het Inzicht of de Inspiratie. Tenminste, zo doet het voorkomen, als de regelrechte zwendelprakrijken die voortdurend rond de geheime wetenschappen aan het licht gekomen,niet al het tegendeel bewezen. Er is nog nooit iets door de okkulte praktijken vervaardigd dat in serieproduktie

THE MYSTICAL EXPERIENCE

genomen kon worden. Alleen het autoritaire woord van de Meesters kon miljoenenvoudig gedrukt en verkocht worden. De neringdoende middenstand heeft natuurlijk ook wel de korreltjes kunnen meepikken die het okkulte bijgeloof liet vallen: glazen bollen, verhuur van sfeervolle zaaltjes, okkulte kledij en instrumenten, en ook de logementen die bij de regelmatig gehouden bijeenkomsten voor het onderdak van de aktieve aanhangers moesten zorgen.

VURIGE ERNST
Tenslotte:het fascisme en het okkultisme vinden elkaar in het volkomen ontbreken van humor, ze waren (en zijn) doodernstig. Er kan geen lachje af,want het is een doodernstige zaak. De bloedige ernst van het fascisme zal geen toelichting nodig hebben, maar misschien is het goed de grimmige ernst van de wedloop naar de bovennatuur nog eens te benadrukken. Dit kenmerk gaat natuurlijk hand in hand met de autoritaire struktuur waarvan beide mengelmoes-teorieën het moeten hebben. De ascese, al genoemd bij de lichamelijk - heid, komt hier ook als een psychologiese zelfkwelling , een masochisme, tot uiting. Alles lijkt opgeofferd te moeten worden aan het hogere ideaalbeeld: de fascistiese beweging was dynamies, vurig en bikkelhard voor de onzuivere elementen van het 'volkslichaam' (de 'parasieten' als joden, zigeuners, kleurlingen) en ze beschouwde de 'zielloze ' lichamen van hun tegenstanders nutteloze emballage die de komst van de Utopie in de weg stond.
Vandaar (vooral Himmlers) voorkeur voor het reinigende vuur van de vernietigingskampen, de massa-eksekuties en de slachtingen onder de eigen en de 'vijandige'soldaten. Het mysticisme was gericht op de 'transcendentale' Utopie en het Goddelijke of Kosmiese Ego, waarvoor het lastige eigen lichaam als een kledingstuk moest worden afgelegd. Zelfverloochening en doodsverachting waren de 'geestelijke' eigenschappen die in het Duitse en vooral in het Japanse fascisme zeer hoog in de soldatenkode stonden. Daarvoor dienden de massaal opgezette ceremonieën, de kulten vanuit het oeroude verleden, de mystieke aankleding van de stadions, waar de Heil-roepers brulden, smachtten of - wat veel voorkwam - flauw vielen. Kort samengevat: het okkultisme en het mysticisme lijken elkaars aanwezigheid te zoeken. Zo van: als jij m'n rug krabt, krab ik de jouwe.

Als de 'ziel' en de 'geest' opduiken uit de rommelbak van het christelijk geloof, de sociale wetenschappen meewerken aan de kapitalistiese (selektie) behoeften, zodat het'emotionele en gevoelsmatige' tot handelswaar kan worden van het nieuwe bijgeloof in een 'lege konsumptie-samenleving', dan kan een Leider de krisis komen bedwingen.

staat en geweld:nieuw fascisme?

manfred clemenz

Uitgangspunt van de volgende overwegingen is het feit dat het fundament van de burgerlijke staat geweld is. Daarmee wordt allereerst het gewelddadige bezit van de produksiemiddelen bedoeld ter exploitatie van arbeidskracht, het direkte en direkt ervaarbare geweld op de werkplaats. Dit direkte geweld heeft een dubbel gezicht: reformisties en filantropies doet het zich voor, maar het is tegelijk openlijke fabrieks- of kantoorterreur, die zoals steeds tot uiting komt en als symptomen kent: stijgende bedrijfsongevallen, vroegtijdige invaliditeit, ernstige ziekten, psychiese en fysiese ontwrichting.
Dit direkte geweld op de werkplaats wordt afgeschermd en beveiligd door de instituties van het staatsgeweld, door justitie, politie, leger en gevangeniswezen. Zodra het ekonomiese geweldsmonopolie van de bezitters van de produksiemiddelen door degenen, die eraan zijn onderworpen, ter diskussie wordt gesteld, treedt het geweldsmonopolie van de staat 'vredestichtend' met politie en leger op de voorgrond. Deze samenhang, dit verbond tussen het ekonomiese geweldsmonopolie en dat van de staat, is onvermijdelijk en noodzakelijk. Zonder dit verbond zou de burgerlijke staat zichzelf en daarmee de kapitalistiese produksieverhoudingen prijsgeven.
Staatsgeweld treedt als openlijk repressief geweld en tegelijk als struktureel geweld, als dagelijkse terreur in het geregelde funksioneren van de instituties op. Openlijk en struktureel geweld is geen randverschijnsel of bedrijfsongelukje van de burgerlijke maatschappij, maar levensvoorwaarde en dagelijkse praktijk ervan. Barbaarsheid is er net zo veel als nodig is voor de instandhouding van barbaarse toestanden (Brecht).
De dialektiese samenhang tussen ekonomies en staatsgeweld vormt de sleutel voor de politieke analyse van elke revolutionaire of reaksionaire tendens binnen het kapitalistiese systeem. Fascisme kan zo beschouwd worden als de meest omvangrijke en meedogenloze poging om de burgerlijke produksie- en geweldsverhoudingen tegenover de bedreiging door potentieel revolutionaire massa's te redden. Met openlijk geweld door politie, militairen en koncentratiekampen, met subtieler geweld door propagandistiese en organisatoriese korrumpering en atomisering van de massa's. Fascisme kan niet uitsluitend op grond van zijn funksie worden gedefinieerd. Ook de parlementaire vorm van burgerlijke heerschappij vindt zijn doel in de bestendiging van de bestaande produksie- en geweldsverhoudingen. Essentiële kenmerken van de fascistiese vorm van burgerlijke heerschappij liggen veeleer in zijn specifie-

ke machtsinstrumenten, die één geheel vormen. Openlijk staatsgeweld wordt tot primair middel bij regulering van alle maatschappelijke betrekkingen. Fascisme betekent permanente preventieve kontrarevolutie. In fascistiese terreur komt de feitelijke inhoud van de burgerlijke maatschappij tot uiting. Zich tegenover fascisme op liberalisme beroepen betekent daarom -zoals Horkheimer terecht heeft gesteld- appelleren aan die instantie waardoor het fascisme juist heeft kunnen zegevieren.

REKONSTRUKSIE VAN HET DUITSE KAPITALISME

Wat betekenen deze overwegingen nu voor de analyse van de verhoudingen van burgerlijke staat en staatsgeweld in de Bondsrepubliek? Anders dan bijvoorbeeld in Italië of Frankrijk kon in de BRD tot midden zestiger jaren een vrijwel ononderbroken rekonstruksie van het kapitalisme slagen, inklusief aanpassing van het politieke systeem aan de zich veranderende produktiviteitskrachten. Tegelijkertijd vestigde het systeem door de uitschakeling van de kommunistiese oppositie, de disciplinering van de loonafhankelijke massa's door de vakbonden en de keuze van de sociaal-demokratie voor een reaksionaire politiek een politiek-ideologiese stabilisatie die als binding van de loyaliteit der massa's aan pure verdeelpolitiek en aan uitsluitend parlementaire vormen kan worden gezien. Daarmee was -op de basis van voortdurende tegenstellingen in het systeem- een politieke integratie van de massa's gelukt, die volledig vergelijkbaar was met de openlijke terroristiese integratie binnen het fascisme. Dat het kapitalistiese systeem onvermijdelijk zijn eigen krisissen voortbrengt, krissisen die tenslotte tot zijn ineenstorting moeten voeren, werd sinds de recessie van 1966-67 in de BRD weer zichtbaar. Restauratie en stabilisatie van het kapitalisme toonden hun kwetsbaarheid. Met de eerste serieuze ekonomiese krisis, gepaard gaand met de ontplooïng van militante systeemoppositie van de studentenbeweging tot de Rote Armee Fraktion -die de anti-imperialistiese strijd in de metropolen bracht- en met de eskalatie van wilde stakingen sinds september 1969, werden zowel de ekonomiese systeemstabilisatie als de massa-loyaliteit in gevaar gebracht. Een realistiese beschouwing van de nieuwe situatie leerde, dat het nog niet om een omvangrijke loyaliteitskrisis ging. Maar, ten eerste braken lokale konflikthaarden uit -ook binnen de bedrijven- waarin niet langer systeemkonforme eisen werden geformuleerd, bijvoorbeeld arbeiderseisen die zonder de vakbonden werden opgesteld en zich ook tegen de systeemstabiliserende werking en politiek van de vakbonden richtten en ten tweede werden bepaalde vormen van militant tegengeweld als middel van politieke strijd in praktijk gebracht. Beide symptomen zijn de kiemen van toekomstige

politieke krisissen van het kapitalistiese systeem in de BRD.

REAKSIONAIRE KRISISBESTRIJDING

De burgerlijke staat reageerde met ekonomiese en politieke maatregelen op de nieuwe situatie. Op ekonomies vlak werd een reeks nieuwe instrumenten van krisismanagement aangevoerd (stabiliteitswetten, middellange financiënplanning, optimisme-kampagne etc.) ter verwezenlijking van de overgang van anticycliese konjunktuurpolitiek volgens oude stijl naar ekonomiese globaal-besturing. Op politiek vlak stonden vooral drie reaksies op de voorgrond.

1. Aangezien de dragers van de nieuwe buitenparlementaire oppositie vooral studenten en intellektuelen waren, werden aanvankelijk omvangrijke hervormingen van de onderwijssektor beloofd. Hoe het daarmee is afgelopen, weten we inmiddels wel. De pogingen tot liberalisering van de hogeschoolsektor werden inmiddels allerwege aan een restauratieve revisie onderworpen. Van de voorgenomen infrastrukturele verbeteringen is nauwelijks iets over gebleven. Datgene, wat overeenkomt met de kapitalistiese realiseringsbehoeften is wel overgebleven: reglementering, disciplinering, verschoolsing van de studie.
Ook andere hervormingsprojekten, zoals de geplande verandering van het grondrecht, zijn in het moeras van konservatieve belangen blijven steken. Deze eerste reaksie zou als reformisme-retoriek gekarakteriseerd kunnen worden.

2. De anticipatie van de politieke krisis voerde tot de ontwikkeling van een politieke krisisreserve, een instrumentarium voor politieke krisisbestrijding. Met nieuwe wetten en wetswijzigingen, ontslagen en arbeidsovereenkomsten met speciale voorzorgsmaatregelen, werden voorbereidingen getroffen voor het geval dat de 'sociale vrede' door de loonafhankelijke massa's gestoord werden (bij voorbeeld de Notstands- en Sicherheitsgesetze). Tegelijk moest de linkse oppositie al in het voorstadium van sociale wèrkzaamheid worden uitgeschakeld (bijvoorbeeld besluiten tegen zogenaamde grondwetsvijanden in ambtelijke dienst). Tegen wie de Notstands- en Sicherheitsgesetze zijn gericht maken de talrijke oefeningen van de vrijwillige politie en de politiële douane tegen zogenaamde subversieve stakende elementen overduidelijk. Alle tekenen wijzen erop, dat de politie op paramilitaire taken wordt gedrild, op ongedifferentieerde geweldsmaatregelen. De nieuwste ontwikkeling op dit gebied vormen de zogenoemde Anti-terreur Kommando's van de politie, waarbij onder terreur natuurlijk al datgene wordt verstaan wat zich tegen het bestaande kapitalistiese systeem richt. Over de grote premièreparade van de Nordrhein-Westfaliese terreurkommando's op 15.11.'73 -waarvan de verantwoorde-

lijken openlijk de binnenlandse preventieve bedoeling formuleerden- schrijft de Frankfurter Allgemeine Zeitung onder de titel 'Met karate en pantserwagens tegen terroristen': "Ze kunnen met pantservoertuigen en grote bulldozers barrikaden als lucifers opruimen en in hun martiaal werkende uniformering met schilden, stalen helmen, kogelvrije vesten en machinepistolen zelfs de meest gewelddadige demonstrant nog de schrik van het leven bezorgen" (FAZ 15.11.'73). De instrumenten voor de klassenstrijd van bovenaf liggen gereed.

3. Aan de periferie van de in meerderheid zich nog steeds gedisciplineerd betonende massa's oefent de staat zich in terreur. Juridies uit de staat zich in voortdurende ondergraving, c.q. liquidatie van bestaande rechtsnormen. Konkreet aanwezig is de staat bij brute straforgieën van de politie bij demonstraties, huisbezettingen, polit-bijeenkomsten etc.,bij mensonwaardige gevangenhouding en behandeling van politieke gevangenen (vooral bij een wetenschappelijk geperktioneerd soort isolatiefolter), bij de fysieke liquidatie van werkelijke of vermeende tegenstanders (Petra Schelm, Thomas Weissbecker, Georg von Rauch e.a.). Een biezondere dimensie van politieke terreur komt tot uiting in de afwikkeling van de politieke processen, waarin met vereenvoudiging van bewijs, fiktieve bewijsmiddelen, inperking van vrije kommunikatie tussen verdedigers en beklaagden tot aan volledige uitschakeling van politiek geëngageerde verdedigers wordt gewerkt. De burgerlijke pers, die niet zo naief is als naieve linksen of liberalen wel geloven, heeft deze ontwikkelingen zeer precies geobserveerd. Na een korte overrompeling heeft ze zich geoefend in datgene waarvoor ze betaald wordt en waarin ook haar funksie ligt: niets horen, niets zien, doodzwijgen.

DUITSLAND POLITIESTAAT

De huidige diskussies over de vraag of Duitsland een politiestaat is of aan 't worden is, of tendenzen in de richting van deze of gene variëteit van het traditionele fascisme konstateerbaar zijn of niet, gaan naar mijn mening daarom aan de centrale vraag voorbij omdat de konkrete politiek-ekonomiese situatie in de BRD ontoereikend wordt beschouwd. Het essentiële probleem is, dat zich op grond van de steeds dieper wordende bressen in het politiek-ekonomiese systeem van de BRD aan de periferie van het systeem tendenzen van staatsgeweld beginnen af te tekenen die zich dermate kunnen versterken dat ze tot een met de fascistiese terreur vergelijkbaar fenomeen worden. Dit fascisties potentieel ontpopt zich nu nog aan de periferie tegen relatief geïsoleerde revolutionairen en radikale demokraten, omdat het in de kern van de samenleving momenteel nog niet behoeft te worden ingezet, aangezien de loonafhankelijken nog steeds massaal gedisciplineerd zijn en de

klasse-tegenstellingen pas op een paar plaatsen worden doorbroken.

AARD VAN HET NIEUWE FASCISME

De analyse van deze tendenzen van het politiek-ekonomiese systeem in de BRD laat de volgende slotkonklusies toe: hoewel de massa van de bevolking eerst in de beginfase van protest tegen het kapitalistiese systeem verkeert en het kapitaal hier te lande nog steeds dermate veel winst verwerft dat het zich sociale koncessies kan veroorloven, is het tot reële bedreigingen van de sociale vrede gekomen die in sommige gevallen van de marge naar het centrum van de maatschappij oversloegen, dat wil zeggen naar de sfeer van de produksie en realisatie van de meerwaarde. De staat reageerde prompt met reformistiese retoriek, met de voorbereiding van de klassenstrijd van bovenaf, met terroristies geweld. De ontwikkeling naar een nieuw fascisme wordt derhalve onder de aangegeven voorwaarden niet door een spektakulaire breuk voltrokken, maar door de verscherping en akkumulatie van terroristiese maatregelen. Voor de kenschetsing van een dergelijke ontwikkeling is het begrip struktureel staatsfascisme geëigend, omdat de fascistiese tendenzen niet uit een komplot tussen staat en fascistiese organisatie resulteren, maar uit een struktureel door de staat zelf aangezwengelde transformatie van het systeem.

STRUKTUREEL STAATSFASCISME

Struktureel staatsfascisme ontstaat niet als reaksie op een manifeste politiek-ekonomiese krisis zoals het fascisme oude stijl, maar uit de anticipatie op de krisis en de ontwikkeling van gekombineerde 'vreedzame' en terroristiese technieken van de krisisbeheersing. Struktureel staatsfascisme is net als het oude fascisme permanente preventieve kontrarevolutie, maar binnen het kader van het formeel vooralsnog nog aangehouden parlementaire machtssysteem en de overeenkomstige grondwets- en rechtsnormen. Strukttureel staatsfascisme zou wel eens een kapitalistiese machtsvorm kunnen zijn ter vermijding van het riskante openlijke fascisme; een machtsvorm ook die bij het mislukken van zijn centrale opgave ten aanzien van het anticipatoire krisismanagement steeds de mogelijkheid van omslag in fascisme gereed houdt. Het is noodzakelijk de bestaande tendenzen van een staatsfascistiese transformatie van het systeem te herkennen en te bestrijden, -iets waarvoor verzoening tussen demokraten, socialisten en kommunisten moet worden bereikt. Het voortwoekeren van de barbarij verhinderen we niet door nieuwe fascisme-interpretaties, door resoluties of partijprogramma's, maar door kollektieve solidaire strijd voor de objektieve belangen van de massa's hier en nu. (vertaling: B.Ch.)

(Uit: Bochumer Texte zur Politischen Repression)

ANARCHISMEDISKUSSIE

BOUDEWIJN CHORUS

Voor medio oktober 1975 heeft de Federatie van Vrije Socialisten een kongres aangekondigd. In de vrij-socialistiese gelederen kun je welliswaar nooit weten of iets dat is aangekondigd ook werkelijk doorgaat, maar de verwachtingen zijn weer hoog gespannen. Sommigen voorspellen De Verlossing uit de impasse die de FVS al sinds haar heroprichting kenmerkt.
Er is hier nooit enige aanleiding geweest een standpunt af te drukken ten opzichte van deze landelijk gepretendeerde organisatie die zich nu en dan met anarchisme wil identificeren. Op zich is dat tekenend genoeg. Met een niet geheel onwillige sympatie was de FVS wel te bejegenen als een verzameling ongekoördineerde propagandisten van anarchistiese ideeën. Maar van de daken hoefde dat niet geschreeuwd te worden. De aanleiding nu wel enige aandacht aan de FVS te besteden is een negatieve. De FVS heeft zich onder het bewind van sekretaris A. Ledder volledig buiten de realiteit geplaatst. In de loop van het afgelopen jaar is een aktieve tegenstroom tegen deze epigoon van het anarchisme als filosofie (zie de deformerende woordenschikkingen van Fons Elders, -dezelfde die nu in Noord Holland het milieu verpest met pseudo-kunst ten plattelande) binnen de federatie ontstaan, die kulmineerde in de overname van het sekretariaat door een kollektief van praktijk-anarchisten in Groningen. Maar het bleek te laat. Het door Ledder ingevoerde funksionarissendom -volgens Bakoenin dé korrumperende faktor van institutionalisering- plus het absurde systeem het eerste het beste lid uit een nieuwe regio of stad tot 'afdeling' uit te roepen plus het onzinnige organisatieprincipe van volledige openheid (ook namen, adressen van aktivisten, aantal afdelingsleden, auteurs van diskussiestukken etc.) plus een onberedeneerde afschuw en veroordeling van elke naar illegaliteit neigende aksie plus konsekwente verwaarlozing van zelfs de geringste intern-syndikalistiese aktiviteit -zoals de verzorging van administratie en redaksie van het nu nog slechts 300 abonnees tellende blad De Vrije Socialist- plus het verzuim te werken aan enige infrastruktuur plus etc. had de organisatie volkomen stuurloos gemaakt. Voeg daarbij het beruchte vrij-socialistiese onvermogen tot het redelijk van gedachte wisselen, vergaderen, diskussiëren, beslissen etc. en de malaise is kompleet.

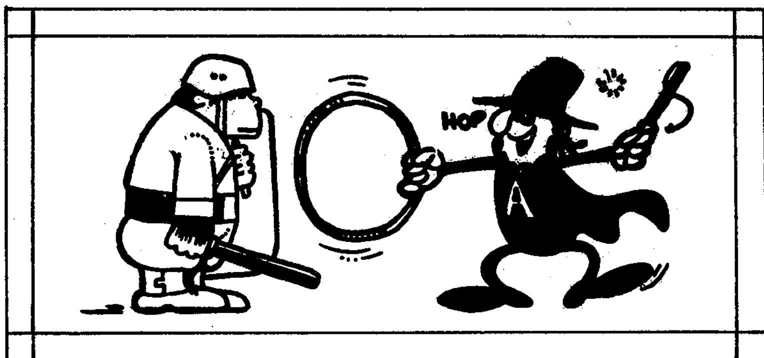
GEEN BESTAANSRECHT

Een kongres zal uit deze malaise niets beters tevoorschijn kunnen toveren, om de eenvoudige reden dat een op deze wij-

ze opgebouwde FVS geen enkel bestaansrecht heeft. Wanneer zelfs niet met de geringste grondslagen van anarchistiese organisatie, zoals te vinden in het Archinow-platform en de geschiedenis van door Durruti geïnspireerde proletaries-anarchistiese kollektieven tijdens de Spaanse burgeroorlog, wordt gewerkt kan men beter maar direkt aan parlementaire verkiezingen deelnemen. Binnen twee jaar heeft de FVS zich onder aanvoering van Ledder en D. Kips -die onder nog altijd niet opgehelderde omstandigheden uit de Socialistiese Jeugd werd gewerkt en te koop heeft gelopen met Rode Jeugd-achtige wildwest-ideeën- naar de volledige ondergang laten intrigreren. En de meest integere leden-anarchisten -zo J. Bervoets, J.Keulen, T.Schavemakers en zelfs J.Snoeying- hebben het tij niet weten te keren en zijn nu in de voorbereidingsfase van het Reddingskongres hetzij afgehaakt, hetzij onvindbaar, hetzij met andere nuttiger zaken bezig. Welnu, niet ten onrechte.
Hoe is het mogelijk geweest dat funksionaris Ledder, nog met steun van de afdeling Amsterdam -die in tijden niets anders dan een sandwichdemonstratie van een handjevol halfgemotiveerden in picket-line heeft weten te organiseren- een info aan de FVS-leden stuurde waarin hij als sekretaris VERBOOD dat de leden aktiviteiten ontplooiden in het kader van de Rode Hulp en soortgelijke 'leninistiese' organisaties, nota bene op het moment dat deze organisatie nog geenszins in handen van leninisten was, in tegendeel de kansen reëel waren er een hulporganisatie van te maken voor revolutionairen van alle ondogmatiese slag? Maar aangezien de Sekretaris van de FVS er niet bij betrokken was, kon het geen zaak van anarchisten zijn. De arrogantie van het elders-filosoferende individueel-anarchisme (leve Roel van Duyn) kent geen grenzen als het sociaal-anarchisme zich daadwerkelijk ontplooit, zonder direkte organisatie en dus machtsvorming uit de weg te gaan.
De sekretaris zelf is nu uitgerangeerd, inmiddels gesubsidieerd funksionaris geworden bij de OVB -de sympatieke maar weinig revolutionaire kleine vakbond die zo graag met de CNT wordt vergeleken, als de FVS een FAI-rol moet worden toegedicht- maar hij laat een gezwel achter.

MINIMUM-VOORWAARDEN

Voor minder ingewijden moge dit alles weinig interessant zijn, een meer gedetailleerde analyse van de ontwikkelingen binnen de FVS zou evenmin boeiende stof geven. Op grond van de huidige situatie, die de potentiële effektiviteit van organisatie totaal teniet heeft gedaan, kan het aanstaande kongres maar beter besluiten tot opheffing van de federatie en zich bij voorbeeld de volgende praktiese aantekeningen over minimum-voorwaarden van organisatie van anarchisten in Nederland realiseren.

1. Anarchisten kunnen zich onmogelijk identificeren met de hier-en-daar weerslag van oorspronkelijke anarcho-opvattingen, of ze nu worden verwoord binnen nog altijd parlementair opererende partijen als PSP en PPR of aan de basis van vakbonden als NVV en NKV of binnen organisaties als de KWJ, de soldatenbond BVD, Socialistiese Studentenbonden etc. Zulke weerslag kan incidenteel worden toegejuicht, misschien is ze zelfs door anarchisten op de plek tot stand gebracht of sterk beïnvloed. Maar duurzame resultaten, waarmee anarchisten zich kunnen identificeren, worden niet incidenteel tot stand gebracht. Ze dienen verworvenheid te zijn van brede, op kontinuering en konsolidering gerichte, infrastrukturele organisatie.

2. Zulke organisatie zal bij uitstek funksioneren dwars door alle aktiviteit ter linker zijde van de barrikades. Ter linker zijde: daar bevinden zich ook veroveraars van de macht, die zelf willen heersen en zich ter versluiering identificeren met de onderdrukten. Daar zullen anarchisten de ontmaskering moeten bewerkstelligen, door juist datgene te doen wat verboden is en na te laten wat verplicht wordt.

3. Anarchisten organiseren zich welliswaar dwars door alle aktiviteit links van de barrikades, maar niet naar willekeur: zij zoeken de klasse-specifieke organisaties, waar het revolutionair potentieel het grootst is omdat de repressie er het meest direkt wordt ervaren: de woonwagenbewoners, gastarbeiders, Zuid Molukkers, Surinamers, werklozen, uitzendkrachten, gevangenen, politieke vluchtelingen.

4. Anarchisten organiseren niet alleen anarchisten. Hun organisatie kan daarom het beste vormloos, informeel zijn en in autonome groepen en kernen worden opgebouwd.

5. Alleen vanuit autonome groepen kan op den duur een lokale, regionale, landelijke, internationale organisatie ontstaan met platformfunksie volgens het Archinow-model.

Als er op de werkplek, lokaal geen resultaten worden geboekt kan altijd kontakt met andere autonome groepen tot stand worden gebracht, op eveneens informele wijze. Institutionalisering van zulke kontakten heeft alleen zin als organisatie zin heeft, dat wil zeggen als samengaan in aksie voorwaarde is voor het slagen van de aksie. Wie de omgekeerde weg wil bewandelen, roept bonzendom op.

6. Autonomie wil zeggen: zonder enige kontrole van buitenaf. Dus bescherming van informatie, waar nodig selekṡie en onderscheid tussen geheime en openbare gegevens. Registratie van personalia van aktivisten dient bij voorkeur niet en waar wel met uiterste waarborgen en omzichtigheid te geschieden. Autonomie wordt nooit prijsgegeven, ook niet wanneer bredere organisatieverbanden ontstaan (cellenstruktuur ORA/Archinow-Machno). Autonomie houdt geen uitsluiting van samenwerking in!

7. Anarchisten zijn staatsondermijners en als zodanig in vele sektoren gedwongen illegaal te (kunnen) opereren. De organisatoriese infrastruktuur dient daarop te worden afgestemd. Logistieke ervaringen vanaf de opbouwfase van de autonome strijdgroep zijn van onschatbare waarde in het proces van ontwikkeling van eenheid van organisatie.

8. Anarchisten organiseren zich bij voorkeur naar hun kapaciteiten in de strijd. Maar geen aktiviteit zonder wisselwerking met de praxis.

9. Lidmaatschap van autonome groepen bestaat primair in participatie aan de praxis en wordt gaandeweg door kameraadschappelijk vertrouwen bevestigd hetzij door gebrek aan inzet of vertrouwen ontkend. Anarchisten herkennen hun bondgenoten slechts aan wat ze presteren, niet aan wat ze zeggen te willen of zeggen te zijn. In deze zin kan de bescherming tegen provokateurs en infiltranten worden opgezet. Afrekening met zulke elementen vereist verregaande originaliteit binnen de geringe proporties van zinvolle preventie tegenover een medogenloos van kneedbare loopjongens gebruik makend systeem.

10. Anarchisten kunnen ook alleen, zonder gelijkgestemde bondgenoten, voortreffelijk werk verrichten. Niemand hoeft zich blind te staren op het organisatories verband wanneer hij/zij niet in de situatie verkeert waarin aan een dergelijk verband gewerkt kan worden. Eén effektieve propagandist kan waardevoller zijn dan tien aksievoerders. Hij zal zich dan bij voorkeur in die (beroeps)situaties begeven die zich bij uitstek lenen voor propaganda: onderwijzer, opbouwwerker, graficus, journalist en als in de beroepsuitoefening direkte propaganda niet mogelijk is, dan is er in de wijk-, de sport- en schoolorganisaties zeker een taak weggelegd. En één taak is meer dan genoeg.

BOEKEN

THEORIE EN PRAKTIJK VAN HET SYNDIKALISME

De strijd tussen autoritaire en anti-autoritaire socialisten, heeft de syndikalist Rocker eens gezegd, duikt telkens in andere vormen op. Het syndikalisme, ontstaan aan het eind van de vorige eeuw in Frankrijk is één van die vormen waarin het libertaire socialisme zich manifesteert. Dat libertairen momenteel met grote vanzelfsprekendheid over een begrip als "direkte aktie" spreken, is bijv. te danken aan de strijdvormen die het syndikalisme ontwikkeld heeft.
In het bij de Anarchistiese Uitgaven opnieuw uitgekomen opstel De theorie van het syndikalisme geeft Clara Meijer-Wichman een uitstekende samenvatting van het ontstaan, het karakter en de ontwikkeling van deze libertaire stroming. Hoewel dit stuk uit 1920 dateert, is er nadien nooit zo overtuigend over geschreven.
Wat de AU echter heeft bezield om aansluitend een vertaling te brengen van een door het Franse anarcho-syndikalistiese blad "Solidarité Ouvrière" samengestelde serie artikelen over het zelfde onderwerp is mij echter een raadsel. Deze syndikalisten hebben vele bladzijden nodig om weinig te zeggen en van dat weinige is het meeste al eens op een betere wijze gezegd. (HR)
(Clara Meijer-Wichman/Solidarité Ouvrière, De direkte arbeidersorganisatie; AU, pb 1329, Amsterdam/1975; prijs inkl. porto ƒ 5,30)

DE BEZETTING VAN ENKA-BREDA

De bezetting van de ENKA in Breda, die in sept.1972 plaats vond is de afgelopen jaren een stimulerend voorbeeld van aktie aan de basis geweest. Albert Benschop en Ton Kee hebben op basis van geschreven materiaal en gesprekken met betrokkenen een uitvoerig verslag en een aansluitende analyse van dit gebeuren als Sunschrift 85 gepubliceerd.
De ondertitel luidt: de vakbonden en een multinational en dat geeft al aan dat de arbeiders zelf er nauwelijks aan de pas gekomen zijn, wat vanzelfsprekend niet wil zeggen dat de bezetting tegen de wil van de arbeiders door de bonden werd geproklameerd. Benschop en Kee laten zien dat het lagere kader van de bonden de drijvende kracht is geweest bij het organiseren van de bezetting en dat er - zeker in eerste instantie - bij de vakbondstop stellig weinig geestdrift te bespeuren viel. (HR)
(Benschop/Kee, De bedrijfsbezetting van de Enka-Breda; Sun, Nijmegen/1974; prijs ƒ 8,50)

TIJDSCHRIFT VOOR SOCIALE GESCHIEDENIS

De Nederlandse Vereniging tot beoefening der Sociale Geschiedenis (NVSG) heeft haar mededelingenblad, dat als instruktieve brochure met schatten van sociale gegevens 46 maal verscheen, kunnen vervangen door een kloek Tijdschrift voor sociale geschiedenis. Het eerste deel verscheen in mei, maar liefst 164 pag. groot met vele nuttige en oriënterende boekbesprekingen. De voornaamste inhoud wordt in dit deel echter gevormd door een zeer gedokumenteerde studie over het karakter en de struktuur van de Sociaal-Democratische Bond, waaraan de naam van Domela Nieuwenhuis en het blad Recht voor Allen (sinds 1879) zo nauw verbonden was. Toen in 1894 de SDAP was opgericht en FDN in december 1897 de SDB had verlaten, was het vonnis over de bond geveld. Deze studie over de (148!) afdelingen, die de bond vormden en over de aard van zijn leden is een waardevolle aanvulling van de kennis van zijn geschiedenis. De auteurs ervan zijn P. van Horssen en D. Rietveld. De tweede grote verhandeling sluit goed aan bij de eerste: ze is van de hand van Jos Perry en betreft de ontwikkeling van het socialisme in Maastricht in de jaren 1884-94. De prijs van dit nummer is *f* 9,50., een jaarabonnement kost *f* 20. Te bestellen bij Van Gennep, Nes 128, Amsterdam. (ALC)

HET ANARCHISME IN DE JAREN TWINTIG

De jaren 20 - of meer exakt de jaren van Troelstra's revolutionaire oprisping in 1918 tot aan het bombarderen van de muitende matrozen op de Zeven Provinciën in 1933 - is een periode geweest waarin het libertaire socialisme in Nederland van zich heeft doen spreken. Middels talrijke anarchistiese tijdschriften, brochures en boeken uitte de proletariese rebellie zich tegen zowel het christelijk-liberale regentendom als de sociaaldemokratiese slippendragers.
Een van de drijvende krachten in de libertaire beweging was Anton Constandse, onder meer redakteur van de twee meest kenmerkende tijdschriften uit die tijd: Alarm (1922-26) en Opstand (1926-28).
Een halve eeuw later heeft Constandse een keuze gemaakt uit de in die tijdschriften gepubliceerde politieke teksten, gedichten en tekeningen en deze voorzien van een uitgebreide (deels autobiografiese) inleiding.
Veel van het toen gepubliceerde heeft de tand des tijds doorstaan en het is dan ook niet verwonderlijk dat De Alarmisten een boeiend exposee geworden is van wat er zich achter het dekor van de "gay twenties" voltrok. (HR)
Anton Constandse, De Alarmisten 1918-1933; Meulenhoff, Amsterdam/1975; 160 blz. prijs *f* 21,50

BRIEVEN

RELIGIE
Op De As nr. 14 ontvingen we een aantal positieve, maar ook een flink aantal negatieve reakties. Die laatste waren duidelijk afkomstig van kerkse lieden, die ons hel en verdoemenis toewensten. Een boekhandelaar uit Overijssel liet ons weten dat hij "geen pornografie in huis wilde hebben" en zond de religienummers retoer. God mag dood zijn, de godsdienst leeft nog altijd.

ROTE ARMEE FRAKTION
Een oudere lezeres uit Petten schrijft ons dat zij "geweldig ingenomen was met De As nr.13 waarin een goede duidelijke omschrijving te lezen was over de RAF, zijn doel en werken." Zij schrijft verder dat zij in ieder geval begrip heeft voor het optreden van de RAF, evenals indertijd voor Provo, want "ik heb me druk gemaakt over Vietnam, protestbrief geschreven aan de Amerikaanse ambassade, aan de Russiese ambassade tegen de anneksatie van Tsjecho-Slowakije, aan de Duitse ambassade tegen de inhumane behandeling van de Baader-Meinhof-groep." Maar..."Wat helpt 't allemaal?"

FEMINISME
Een lezer uit Poortugaal (ZH) laat ons weten dat er naar zijn mening drie oorzaken zijn voor de opleving van het feminisme, te weten:
1. De uitvinding van de pil.
"Daardoor kon de 'gewone' (arbeiders-)vrouw haar liefdesleven vrijer, met meer plezier, met meer eigen initiatief, ongeremder beleven: meer dan enig voorbehoedmiddel heeft "de pil" de liefde losgekoppeld van de voortplanting...Maw de vrouw kreeg naast de man zeggenschap over het kindertal en daarmee over haar eigen lichaam en leven."
2. De massale toepassing van uitvindingen in het huishouden.
"De vrouw kon de haar opgedrongen rol van huisslavin doorbreken en zo de weg openen naar de maatschappij - een tot dan voor haar verboden terrein. Het spreekt vanzelf dat dit een voor het kapitalisme ondermijnende invloed heeft, maar óók dat dit proces eigenlijk pas in het beginstadium is."
3. De ontwikkeling van het kapitalisme en de daaruit voortvloeiende noodzaak tot meer en beter onderwijs.
"Een vrouw hoeft niet meer thuis te zijn, maar mag (hier komt nog even het paternalisme om de hoek kijken) deelnemen aan een (volgens de door het kapitalisme verminkte arbeider én volgens de kapitalist) 'ongevaarlijke' vorm van maatschappijdeelname: het onderwijs."
"Alle drie verschijnselen", zo schrijft onze lezer terecht, "slaan op een zeker moment om in voor het kapitalisme nadelige verschijnselen."

pamflet

Onderstaande publikaties worden toegezonden alleen na storting van de vermelde prijs per exemplaar op giro 25 53 850 van Stichting Pamflet, Groningen. De prijzen zijn inklusief portokosten. Voor het gemak kan bij storting worden volstaan met vermelding van de bestelnummers. Bestellingen uit België kunnen via internationale postwissel aan Stg. Pamflet, Postbus 1333 Groningen Holland. Mochten titels uitverkocht raken, dan ontvangt u direkt het voor deze titels overgemaakte bedrag retoer.

SPECIALE INTEKENINGS-KORTING

Voor de nieuwe reprint van Anton Constandse's ANARCHISME VAN DE DAAD (192 pag. f 10) bestaat tot uiterlijk 15 oktober 1975 een intekeningskorting van f 2,50. Wie dus vóór die datum f 7,50 overmaakt krijgt het boek begin november in de bus. Na die datum geldt de gewone prijs van f 10. Ook attenderen we graag op de verwerving van een rest-oplage van Albert de Jong's biografie van Ferdinand DOMELA NIEUWENHUIS, die we voor f 2,90 minder kunnen aanbieden: onze prijs is f 5. Tenslotte: Hans Ramaer's DANS OM HET NUKLEAIRE KALF is herdrukt; de belangstelling voor dit boek over de atoom-energie-lobby is beslist niet ongerechtvaardigd!

LIJST VAN TE BESTELLEN PUBLIKATIES

A-1 Anton Constandse GRONDSLAGEN VAN HET ANARCHISME 232 pag f 12,50
A-2 Anton Constandse ANARCHISME VAN DE DAAD 192 pag f 10
F-1 Peter Kropotkin ANARCHIE, FILOSOFIE & IDEAAL 40 pag f 2,50
F-2 Michael Bakoenin OVER ANARCHISME,STAAT & DIKTATUUR 50 pag f 2,50
F-3 Michael Bakoenin GOD & DE STAAT 108 pag f 5
F-4 Arthur Lehning/Anton Constandse ANARCHO-SYNDIKALISME 31 pag f 1,90
F-5 Jean Barrué ANARCHISME NU 108 pag f 5
F-6 Clara Meijer-Wichman MISDAAD & STRAF 8 pag f 0,75
F-7 Clara Meijer-Wichman DIREKTE ARBEIDERSORGANISATIE 77 pag f 4
F-8 Albert de Jong DE SPOORWEGSTAKING VAN 1903 55 pag f 2,50
G-1 Anton Constandse DE VRIJE MENS IN EEN LEEFBARE WERELD 20 pag f 1,75
G-2 Douwe de Wit OVERDENKINGEN VAN EEN ARBEIDERSJONGEN 120 pag f 12,50
H-1 De Vrije RUSLAND 1917-1922 32 pag f 1,25
H-2 Anton Constandse DERTIG JAAR SOWJET-POLITIEK 208 pag f 6,50

K-1 Albert de Jong F. DOMELA NIEUWENHUIS 88 pag f 5
M-1 Hans Ramaer DE DANS OM HET NUKLEAIRE KALF 136 pag f 12,90
P-1 Emma Goldman ANARCHISM & OTHER ESSAYS 275 pag f 12
P-2 Rudolf Rocker ANARCHISM & ANARCHO-SYNDICALISM 48 pag f 2,50
P-3 Alexander Berkman ABC OF ANARCHISM 86 pag f 4
P-4 Errico Malatesta ANARCHY 54 pag f 3
P-5 Paul Goodman THE PRESENT MOMENT IN EDUCATION 32 pag f 1,75
P-6 Nicolas Walter ABOUT ANARCHISM 38 pag f 1,75
Q-1 Jaarabonnement op DE AS 6 nrs 200-250 pag f 10
Q-11 Los nummer De As 11 VAKBEWEGING IN DE KRISIS 32 pag f 1,75
Q-12 Los nummer De As 12 DE GROTE DEPRESSIE 32 pag f 1,75
Q-13 Los nummer De As 13 TERRORISME 32 pag f 1,75
S-6 Anoniem HET SABOTAGEHANDBOEK 100 pag f 7,50
S-8 Teksten van & over de RAF 4 INTERVIEW MET DE RAF 36 pag f 2,50
T-1 Komitees Gegen Folter KAMPF GEGEN DIE VERNICHTUNGS-HAFT RAF/Baader-Meinhof 282 pag f 10
T-2 Rote Hilfe AUSSCHLUSS DER RAF-VERTEIDIGER 120 pag f 7,50
T-3 Manfred Ach GEDICHTE VON '68 UND DANACH 54 pag f 5
T-4 Camillo Berneri KLASSENKRIEG IN SPANIEN 1936-1937 62 pag f 5
T-5 IRLAND: ORGANISATION DER KLEINEN HORDEN 54 pag f 4

Is De As een papieren tijger? In ieder geval is veel geld nodig voor de uitgave ervan, vooral als er principieel geen beroep op staatssubsidie wordt gedaan. Vandaar dat De As afhankelijk is van zijn lezers. Stort een blijk van solidariteit op giro 255 38 50 tnv Pamflet, Groningen met vermelding " STEUNFONDS ".

fascisme

prijs: *f* 2,95